Anul III. Martie, 1909. Nr. 3.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și vieața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 8 cor.; pe o jumăt. de an 4 cor. — Pentru România 10 Lei
Un număr 70 fil.

LA CHESTIUNEA „MONUMENTULUI MITROPOLITULUI ȘAGUNA“.

Congresul nostru național bisericesc din a. 1878 sub Nr. protocolului 296, a adus concluzul, ca *«în recunoștința meritelor mari ale fericitului arhiepiscop și mitropolit Andreiu baron de Șaguna, câștigate pentru biserică și națiune, spre eternizarea memoriei aceluiaș, decretează ridicarea unui monument din partea mitropoliei și spre scopul acesta dispune (congresul) a se face colecte benevole în toată provincia mitropolitană* ș. c. l.

Dacă socotim, că au trecut 30 de ani de atunci și totuș, banii, cari au întrat pentru acest monument la consistorul mitropolitan, din toate trei eparhiile, abià trec preste suma de 40 mii coroane, o mirare va cuprinde pe tot omul pentru acest rezultat, care nu stă în nici o proporțiune cu înalta stimă și venerațiune ce poartă tot românul ortodox față de numele și memoria lui Șaguna.

Paradoxul acesta se explică numai așa, că cauza colectei acesteia s'a pus pe panta oficiozității și s'a tractat, ca orice chestiune și ca alte concluze ale corporațiunilor noastre bisericești, comunicându-se concluzul la consistorii, iară consistoriile scriind la protopopi, aceștia la parohi, după șablonul obicinuit.

A lipsit cine să îndemne, să încălzască și să se apropie de inima poporului, crezându-se, că fiind vorba de marele Șaguna, fiecare va contribuì cu ceva la ridicarea monumentului; și totuș nu se întâmplă și nu s'a întâmplat așa. Experiența ne-a dovedit, că numai acele colecte au reușit, cari s'au pus la cale la timp potrivit și la cari s'au dat cu stăruință și ocaziuni repețite îndemn fiecăruia a contribuì; de exemplu pot servì cele două colecte deschise în timpul din urmă de Înalt Preasfințitul nostru Domn

arhiepiscop şi mitropolit *Ioan Meţianu*, pentru biserica catedrală şi pentru înfiinţarea unui fond cultural.

Ambe aceste două colecte au reuşit strălucit, pentrucă s'a tractat lucrul cu pricepere şi dacă nu ar fi răsunat vocea arhiereului, care să încălzească inimile, am fi ajuns şi cu aceste două colecte tot acolo, unde suntem cu colecta pentru monumentul lui Şaguna.

Altă dovadă, că chestiunea colectei pentru monumentul lui Şaguna nu s'a tractat cu destulă îngrijire, este şi rezultatul minimal al colectei, abia de 4—5 mii coroane din eparhiile Arad şi Caransebeş, unde nimenea nu va contesta, că numele lui Şaguna este tot aşa în mare cinstire, ca şi în arhidieceză.

Este încâtva şi genant a ne extinde mai departe pe tema aceasta, şi întrucât am atins aceste, am făcut-o pentru a preveni pe acei puţini, cari din rezultatul nemulţămitor al colectei pentru monumentul lui Şaguna, vor să concludă la puţina popularitate a lui.

Alta este însă chestiunea ce mi-a dat îndemn la scrierea acestor rânduri. Este mai presus de orice îndoială, că prin concluzul de mai sus, congresul a intenţionat facerea unui monument demn de o mitropolie ca a noastră şi demn de un bărbat mare ca Şaguna, de aceea congresul nici nu şi-a impus un termin preclus pentru aceasta, ci ridicarea monumentului, naturalminte, s'a făcut pendentă dela adunarea mijloacelor necesare, cari la nici un caz nu pot fi suficiente 40—50 mii cor.

De dorit şi bine ar fi fost, ca un astfel de monument să se fi ridicat cât mai curând şi să se fi dat gata cu ocaziunea serbării centenare dela naşterea mitropolitului Şaguna, ce va avea loc în toamna acestui an; dară dacă nu s'a putut, urmarea naturală este, ca să se amâne facerea monumentului contemplat pe alte timpuri, când se vor aduna mijloacele suficiente. Nu este dat ale săvârşi toate noi cei de astăzi; generaţiunile viitoare vor venera tot mai mult memoria lui Şaguna, în măsura după cum mai mult se va limpezi judecata asupra faptelor şi meritelor lui.

Pornind dela aceste vederi, cari fiind juste, aşa credem, vor fi împărtăşite şi de alţii, mărturisim, că ne-a frapat ştirea, ce a străbătut şi în publicitate, că în cercurile competente s'ar intenţiona, ca chestiunea monumentului lui Şaguna să se finalizeze

acum într'o formă sau într'alta şi anumit, ca acum din incidentul serbării centenare dela naşterea mitropolitului Şaguna să se pună în catedrală, la un loc potrivit, o icoană, purtând chipul lui Şaguna în colori. Această deslegare a chestiunii mi se pare, că nu corespunde concluzului congresual, care sub monumentul lui Şaguna sigur şi-a gândit ceva mai grandios, mai ales că pentru o icoană în biserică nu era de lipsă să se aştepte 30 de ani şi să se pună în mişcare o mitropolie întreagă de peste 1½ milion de credincioşi români.

Finalizându-se astfel treaba aceasta, s'ar bagateliza o idee grandioasă şi mijlocul prin care un popor, o biserică, a căutat să se achiteze cu onoare de o datorinţă morală, ca popor care se ţine, cu drept, a fi numărat între popoarele culte europene.

Se susţine de unii, că ritul bisericei orientale n'ar admite «chipuri cioplite», adecă statue sau monumente turnate în bronz sau sculptate în peatră, ci numai icoane, cari în cazul de faţă s'ar putea realiza şi cu puţinele mijloace ce s'au colectat.

Însaş nedumerirea aceasta, dacă este sau nu admisibil pentru un arhiereu român ortodox a i-se ridica un monument sculptat, în sine şi pentru sine este un motiv, de a nu se deslega iute şi cu grabă o chestiune importantă ca aceasta, pe baza vederilor individuale şi unilaterale; să aşteptăm ca să mai vorbească şi alţii după noi — alţi oameni — alte vederi.

Nu ar fi nimic de obiectat la aceea, ca să se procure un portret al mitropolitului Şaguna pentru catedrală, însă să nu se zică, că chestiunea monumentului este rezolvită.

Din contră, ridicarea monumentului pentru mitropolitul Şaguna, să rămână o chestiune deschisă, fondul destinat spre acest scop să se sporească prin continuarea colectelor, ce au să se facă cu mai multă căldură, ca ceeace nu se poate realiza acum să se poată face mai târziu, chiar şi după 50 de ani, — numai să se execute într'un mod corăspunzător şi demn.

Convingerea mea este, că congresul, prin concluzul său mai suscitat, n'a putut înţelege altceva în cuvintele: «ridicarea unui monument», decât o statuă turnată sau sculptată, precum şi alte neamuri ridică monumente pentru bărbaţii lor binemeritaţi.

Pretextul că n'ar fi compatibil aşa ceva în ritul oriental, ar însemna, că numai noi Românii să ne izolăm, cu asemenea idei,

de toată ceealaltă lume civilizată — precum fac anumite secte religionare, cari explicând unilateral câte o învăţătură, se separează în vieaţa lor culturală de alţii şi spre paguba lor, devin odioşi înaintea lumii.

Chestiunea ar fi numai atunci de discutat — din acest punct de vedere, — dacă ar fi vorba, ca o figură a lui Şaguna formată în materie brută să se aşeze în biserică.

La aceasta — aşa cred, — nimenea n'a cugetat. Ar fi destule locuri corespunzătoare spre acest scop, s'ar putea ridica chiar pe locurile ce sunt în proprietatea arhidiecezei, unde s'au zidit şi au să se zidească edificii monumentale, unele iniţiate de însuş mitropolitul Şaguna; numai trebue căutate şi bine alese.

Motivul adus de alţii, că nici pentru aceea n'ar trebuì făcut pentru Şaguna un monument public, pentrucă ar fi expus la atacuri şi vătămări din partea celor cari nu văd pe Români cu ochi buni, — mi se pare tot atât de puţin serios, ca şi când ar zice cineva, că mitropolitul nostru să nu iasă nicicând pe uliţă la preumblare sau cu alte trebuinţe, pentrucă ar fi expus la insultele publicului.

E drept, că multe se întâmplă în ziua de astăzi, dar să credem, că totuş nu stăm aşa de rău în Sibiiu; dar nici n'ar fi lucru cuminte, ca până la atâta să ne resignăm, încât să nu cutezăm a ridica în Sibiiu un monument pentru mitropolitul Şaguna; dacă ne-am arăta aşa de slabi, însuş duhul lui Şaguna ne-ar demanda să nu mai umblăm cu ideea unui monument pentru el, ci să ne întoarcem din «pământul făgăduinţii» lui la oalele cu carne egiptene, precum era sub neputinciosul episcop Moga.

Încheiu cu «ceterum censeo» că chestiunea ridicării monumentului pentru mitropolitul Şaguna, decretată de congres, în tot cazul să nu se finalizeze acum, în o formă, poate nu destul de măreaţă, ci să se amâne pentru alte timpuri, când şi mijloacele cele de lipsă se vor fi adunat.

Serbarea centenară pentru mitropolitul Şaguna, ce se pregăteşte a se ţinea la începutul lunei Octomvrie a. c. să nu preocupe pe nimenea în ce priveşte monumentul contemplat de congres, căci sărbarea din acest an îşi are şi fără monument programul său destul de bogat. *p.*

B. SPINOZA ȘI PANTEISMUL.

— Studiu apologetic. —

(Urmare).

Cele două opere ale lui Spinoza, cari fură tipărite fiind el încă în vieață, nu erau destinate publicității. Spinoza își împărtăși vederile sale filozofice, pe cari nu voia să le expue într'un sistem, unui elev al său, explicându-i filozofia lui Descartes, desvoltând-o într'o formă matematică și în dictate. Cum vedem deci, Spinoza își începuse în acest timp (1663) activitatea sa individuală. Acest dictat se mărginea numai la expunerea părții a doua și începutul părții a treia din «*Principiile*» lui Descartes. Când Spinoza veni, în anul 1663 la Amsterdam și le arătă unor prieteni ai săi, numitele explicății, aceștia îl îndemnară, rugându-l, ca să explice asemenea și partea primă a «*Principiilor*» lui Descartes și s'o tipărească. Spinoza se lăsă înduplecat și în timpul șederii lui în Amsterdam, în două săptămâni, își complectă studiul, înmulțindu-l și cu partea primă și il tipări cu o prefață și sub îngrijirea Dr-lui Meyer, care cu 14 ani mai târziu edita și celelalte opere ale lui Spinoza. Titula era aceasta: «*Renati Des Cartes Principia philosophiae more geometrico demonstrata per B. de Sp. Amstelodanesem*».

Pe când scria Spinoza cartea acesta, nu mai era *cartezian* și nici nu voia să apară în public ca elev a lui Descartes și de aceia îl îndemna pe editorul său, ca în prefață să explice, că învățăturile pe cari le demonstrează Spinoza în cartea aceasta nu sunt nici ale lui și nici nu consună cu vederile lui în toate privințele. Astfel își tipări Spinoza cea dintâi carte. Nefiind împăcat cu conținutul ei, e firesc că se simțea străin de ea, care moment îl și accentuează el într'o epistolă adresată lui *W. Blyenbergh.*[1]

2. Mai înainte de apariția «Principiilor filozofiei lui Descartes», pe la 1654—1655, scrie Spinoza «*Tractatus de deo et homine ejusque felicitatae*»[2] ca pe un sol premergător al Ethicei. In capitolul al doilea al «Tractatului» sunt întroduse două dialoguri fragmentare, în cari purcede Spinoza dela concepția naturii ca unitate eternă, în acelaș fel în care și-o imaginează și *Giordano Bruno* (1548—1600). Nu poate fi îndoială că Spinoza să nu fi fost înfluințat în scrierea aceasta de filozofia lui G. Bruno.[3] D-zeu e prezentat de *causa sui;* D-zeu e ființă cea mai perfectă, *eus perfectissimum.* D-zeu posede o mulțime nenumărată de însușiri, din cari fiecare de sine, în felul său, e infinit perfectă. Fiecare substanță trebue să fie infinit perfectă, pentrucă ea nu se poate

---

[1] Spinoza, Epistola XXXIV. ad Blyenbergh sir 8 sq.
[2] Falckenberg, op. cit. p. 105.
[3] Windelband, op. cit. I. p. 196.

determina sau mărginì, nici prin sine și nici prin alta. Există numai o singură substanță, pentrucă o substanță nu poate produce o altă substanță și nici nu se poate imagina prin o altă substanță. Fiecare substanță care e cuprinsă în mintea nemărgenită a lui D-zeu, se află de fapt şi în natură. In natură nu sunt însă diferite substanțe, ci numai una și identică cu D-zeu etc.

3. Tot prin anii 1655—1662, scrie Spinoza «*Tractatus de intellectus emendatione*», în care se poate afla uşor germenul din care a fost urzită Ethica. Bunurile lumești nu sunt în stare să-i aducă omului mulțumire. Cunoașterea adevărului e binele suprem etc.

4. In scrierea a doua, pe care şi-a publicat-o Spinoza însuş, ne apare filozoful în lumina sa adevărată. Intrebările principale cari îl preocupă, îl pun în contrazicere directă cu rabinii: a) relația dintre filozofie şi religie, b) cunoaşterea naturală față de revelațiunea divină și c) libertatea gândirii.

Această despărțire deplină a religiei de știință, pe care o predică, Spinoza n'a învățat-o din literatura Evreilor, ci era o tendință ce izvora din spiritul vremurilor sale.[1] «*Tractatus Theologico-Politicus*» nici filozofia și nici religia nu-și servesc una alteia *(anciliantur)*, ci fiecare își are problemele sale deosebite. Ființa religiunii nu e cunoașterea adevărului, ci ascultarea. *Ratio obtinet regnum veritatis et sapientiae, theologia autem pietatis et obedietiae.*[2] Deaceia nici Biblia să nu se amestece în domeniul cugetării și nici cugetarea să nu fie supusă Bibliei.[3] Biblia nu ne revelează legi naturale, ci legi morale. Indată ce religia își câştigă preponderanță asupra filozofiei, cugetarea omenească se umple de fanatismul credinții și astfel se sfârșește pacea și liniștea. Libertatea științii e tot deodată şi în interesul religiei. Fiindu-i oprit credinții să judece în domeniul filozofiei, nu va putea persecuta pe filozofi. Abia în cazul acesta din urmă se poate desvolta adevărata vieață religioasă constătătoare din iubire și mulțumire.[4]

Pentru cercetările sale critice în ceeace priveşte materialul biblic al T. V. deşì rezultatele n'au fost în totdeauna cele mai norocoase, s'a numit Spinoza și «*Părintele criticei biblice*».

5. *Compendium gramatices linquae Hebraeae.*

6. *Corespondența lui Spinoza* cu persoane marcante ale vremurilor sale, din cari țin să amintesc și să mă ocup mai pe larg cu epistolele schimbate cu *Oldenburg* din *Londra*. Insemnătatea acestei corespondențe este foarte mare pentru înțelegerea

---

[1] Windelband, op. cit. I. p. 194.
[2] Spinoza, Tract. Theol.-Polit. cap. XIV.
[3] O. c. cap. XV.
[4] Fischer, op. cit. I. p. 150.

mai ușoară a scrierilor sale de frunte. Epistolele lui Spinoza dinpreună cu răspunsurile primite și în general toate scrierile lui, sunt traduse și comentate în limba germană de *Kirchmann*, în *Philos. Bibliothek.*

7. Opera principală a lui Spinoza, care a rămas şi până astăzi ca un monument de bronz al înțelepciunii omeneşti, ca una din cele 7 minuni ale lumii, e fără îndoială *Ethica*, lucrată între anii 1662—65, dar refăcută și schimbată până la moartea lui. Ethica fù tipărită, cu foarte mari rezerve, abia după moarte şi ce e mai interesant, fără numele autorului.

Spinoza purcede şi în cartea acesta dela definiția lui Descartes a substantei şi anume: *res, quae ita existit, ut nulla alia re indigeat ad existendum;* și *substantia creata* ca: *res, quae solo Dei concursu eget ad existendum.*

Intru cât priveşte metodul observat de Spinoza, e cel matematic. Spinoza dorea chiar ca să-și ridice Ethica sa la o siguranță matematică și din cauza aceasta, împotriva metodului *silogistic*, întrebuințează el metodul *sintetic-matematic.*[1]

Adevăratului conținut al Ethicei, îi premerg o serie de ***definițiuni***, cărora le urmează *axioamele* necesare. Cu ajutorul definițiilor și axioamelor, sunt documentate *propozițiile (propositiones).* Propozițiilor le urmează aşanumitele *corolarii*, cari se deduc imediat din propoziții și în sfârșit *scholiile*, întrebuințate pentru întărirea documentării. Astfel din elemente puține, se durează întreaga clădire a metafizicei, a fizicei și a Ethicei.[2] Din metodul acesta întrebuințat de Spinoza, se poate ghicì ușor și ideia fundamentală. Fiind lumea imaginată după sistemul matematic, e necesar ca și ordinea existentă în lume să fie matematică. Dupăcum în matematică totul rezultă cu necezitate, asemenea trebue să fie şi în lumea văzută, în lumea ființelor și lucrurilor. Matematica nu cunoaşte scopuri, astfel sunt eliminate şi din univers toate scopurile.

Prima parte a Ethicei se ocupă cu D-zeu și purcede dela definiția următoare: *Per causam sui intelligo id, cuius essentia involvit existentiam sive id, cuius natura non protest concipi nisi existens.*[3] Sub *cauza sui* înțeleg aceia, a cărei ființă cuprinde în sine existența sau a cărei natură să poate imagina numai ca existență, legâng astfel de concepția ființii indispensabila concepție a existenței.[4] *Anselm de Canterbury*, a afirmat cel dintâi, că din singura concepție a lui D-zeu, se poate deduce și existența sa. Descartes primì acest argument, năzuind să-l întărească ca argument *ontologic* pentru demonstrarea existenții lui D-zeu. Dela Descartes

---

[1] Falckenberg, op. cit. p. 108.
[2] Fischer op. cit. p. 229.
[3] Spinoza, Ethices def. I.
[4] Kirchmann, Erläuterungen zu Sp. Ethik. p. 2 Philos. Biblioth.

trecù la Spinoza, susţinându-l faţă de fiecare substanţă, dar deoarece el admite numai o singură substanţă identică cu D-zeu, faţă de aceasta singură substanţă eternă.

A doua definţie e următoarea: Acel obiect se numeşte în felul său mărginit, care se poate mărginì prin un alt obiect de aceiaş natură. *Ea res dicitur in suo genere finita, quae alia ejusdem naturae terminari potest.*[1] Ca exemplu de demonstrare aduce Spinoza următorul: un corp este în cazul acela mărginit, având posibilitatea de a ne imagina unul și mai mare; asemenea și o ideie e mărginită, îndată ce se poate mărginì prin o altă ideie, dar un corp nu se poate mărginì prin o ideie și nici o ideie nu se poate mărginì prin un corp.

Urmează definiţia celor trei concepţii, cari, după Spinoza, întruchipează temelia filozofiei și anume definiţiile: *substanţei*, a *atributului* și a *modului.*

Substanţa. *Per substantiam intelligo id, quod in se et per se concipitur; hoc est id cuius conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat.*[2] Sub substanţă înţeleg aceea ce se poate concepe în sine și prin sine și la concepcrea căreia n'avem lipsă de concepţia altui lucru. Această substanţă fiind cauza tuturor fenomenelor și lucrurilor, o numeşte Spinoza, *D-zeu*, fiind pe deplin convins, că acest D-zeu stă în cea mai evidentă contrazicere ca concepţia creştină a lui D-zeu. Pentru Spinoza D-zeu nu-i creatorul universului, ci numai un *eus absolute infinitum;* nu e nici spirit și nu-i înzestrat cu nici o putere creatoare. *Deus sive natura.*[3]

Atributul. *Per attributum intelligo id, quod intellectus de substantia percipit tanquam eiusdem essentiam constituens.* Sub atribut înţeleg, aceia ce-și poate imagina cugetarea despre substanţă, ceeace compune esenţa ei. Cu cât o substanţă are mai multă realitate, cu atât are și atribute mai multe. Omul recunoaşte din nenumăratele însușiri ale lui D-zeu numai acelea pe cari le cuprinde în sine şi anume două: *cugetarea și întinderea.* Şi deoarece ambele atribute se pot imagina fără ajutorul celuilalt, adecă fiecare prin sine *(per se),* sunt amândouă diferite și de sine stătătoare. Mânecând Spinoza dela concepţia unitară a substanţei, cele două lumi, adecă spiritul și materia, devin una și aceiaş. Intre cele două lumi se înfiripă o armonie desăvârșită și eternă. D-zeu e absolut nemărgenit, pe când atributele în felul lor *(in suo genere)* sunt numai nemărgenite.[4]

---

[1] Spinoza, op. cit. def. II.
[2] Spinoza, op. cit. I. def. 3.
[3] Spinoza, Epist. ad. Oldenburg I.
[4] Falckenberg op. cit. p. 112.

Modus. Per modum intelligo substantiae affectiones sive id, quod im alio est, per quod etiam concipitur.[1] Prin *modus* înțelege Spinoza formele individuale și separate ale obiectelor, în cari se individualizează existența comună a substanței. Modurile se rapoartă la substanță, ca valurile mării, la mare. Spinoza întrebuințează cuvântul *modus* și nu accidență *(accedens)*, deşi în epistola a 4-a adresată lui Oldenburg, înțelesul ambelor cuvinte e acelaş. *Per modificationem autem sive per accidens id quod in alio est, et per id, in quo est, concipitur etc.*[2]

Definiția lui D-zeu. *Per deum intelligo ens absolute infinitum, hoc est, substantiam constantem infinitis attributis, quorum unumquodquae aeternam et infinitam essentiam, exprimit.* Spinoza înțelege sub D-zeu ființa absolut nemărginită, adecă acea substanță constătătoare din nenumărat de multe atribute, din cari fiecare de sine expimă o eternă şi nemărginită ființă *(essentia, Wesenheit).* Definiția aceasta e cea adevărată, zice Spinoza și urmează de-acolo, că sub D-zeu se înțelege un *ens* absolut perfect şi nemărginit.[3]

Definiția libertății. *Ea res libera dicetur, quae ex sola suae naturae necessitate existit et a se sola ad agendum determinatur etc.*[4] Spinoza nu admite scopurile şi voința liberă. Aceea se numeşte liber, care există numai din necezitatea firei sale și se hotăreşte la activitate numai prin sine. Libertatea se prezintă de Spinoza numai ca un mod oarecare al necezității; lucrând cineva din necesitatea firii sale proprii, lucră liber şi neliber numai întru atât, întrucât această necezitate ar venì din extern. Necesare și silite se numesc acelea ce sunt determinate prin altul la existență sau activitate, într'un mod precis și hotărît.

Definiția eternității. *Per aerternitatem intelligo ipsam existentiam, qua ex sola rei aeternae definitione necessario sequi concipitur.*[5] Sub eternitate înțeleg eu însaş existența, întrucât se poate ea imagina, ca urmând cu necezitate din definiția eternității. Cu alte cuvinte, eternitatea lui Spinoza nu-i altceva decât existența lipsită de timp sau cum se exprimă el în alt loc: *At quum in eterno non datur quando, nec antenec post etc.*[6] In concepția eternu se cuprinde nicicând, nici înainte, nici după etc. Această concepție a eternității numai în cazul acela se poate înțelege, dacă se elimineazǎ și se deosebeşte cu totul timpul din o concepție oarecare. Spinoza pune mare preț pe această concepție, deoarece din aceste adevăruri eterne și afară de timp, se întruchipează

[1] Spinoza, op. cit. I. def. 5.
[2] Spinoza, Epist. ad. Oldenburg IV.
[3] Spinoza, Epist. ad Oldenburg I.
[4] Spinoza, op. cit. I. def. 7.
[5] Spinoza, op. cit. I. def. 8.
[6] Spinoza, op. cit. I. prop. 33 Scholl. II.

substanța divină, până când toate cele temporale, finite, singuratice etc., sunt *moduri* ale lui D-zeu.

Imediat celor 8 definiții, adauge Spinoza pentru mai ușoara înțelegere a sistemului său filozofic, încă 7 axioame.

I. *Omnia quae sunt, vel in se vel in alio sunt.*[1] Toate câte există, sunt sau în sine, sau în altul.

II. *Id quod per aliud non potest concipi, per se concipi debet.*[2] Ce nu se poate concepe prin sine, trebue conceput prin altul. Atât axioama I, cât și a II-a repetează și întăresc definițiile susținute despre substanță.

III. *Ex data causa determinata, necesario sequitur affectus et contra, si nulla detur determinata causa, impossibile est, ut affectus sequatur.*[3] Dintr'o cauză anumită și hotărîtă, urmează cu necezitate un efect, sau invers, nu poate urma un efect, dacă nu există o cauză hotărâtă. Și din această axioamă se poate vedea că lucrarea și cauza sunt una și aceiaș.

IV. *Effectul cognitio a cognitione causae dependet et eondem involvit.*[4] Cunoașterea efectului depinde dela cunoașterea cauzei. Efectul nu se poate cunoaște fără cunoașterea cauzei. Spinoza pentru adeverirea celor susținute, recurge la comunitatea cauzei cu efectul, identificând efectul cu cauza. *Nam quum nihil sit in effectu comune cum causa, totum quod haberet, haberet a nihilo.*[5]

V. *Quae nihil commune cum se invicem habent, etiam per se invicem intelligi non possunt, sive conceptus unius alterius conceptum non involvit.*[6] Lucruri, cari n'au nimic comun întreolaltă, nu se pot înțelege reciproc prin sine, sau concepția unuia nu invoalvă în sine concepția celuilalt.

VI. *Idea vera debet cum suo ideato convenire.*[7] Adevărata concepție trebue să consune cu obiectul respectiv. Axioma aceasta se apropie mai mult de o definiție a adevărului. (In partea a doua a Ethicei, Spinoza se ocupă mai de aproape cu definiția aceasta).

VII. *Quidquid ut non existens potest concipi, eius essentia non involvit existentiam.*[8] Tot ce se poate imagina ca neexistent, nu invoalvă în sine existența.

Definițiilor și axiomelor le urmează propozițiile, dar deoarece studiul meu, n'are pretensiunea de a face o cercetare amănunțită a Ethicei, mă voiu mărginì deocamdată numai la câteva puncte mai principale.

---

[1] Spinoza, op. cit Axiomata.
[2] Spinoza, op. cit. Axiomata.
[3] Spinoza, op. cit. Axiomata.
[4] Spinoza, op. cit. Axiomata.
[5] Spinoza, Epist. ad Oldenburg IV.
[6] Spinoza, op. cit. I. Axiomata 5.
[7] Spinoza, op. cit. I. Axiomata 6.
[8] Spinoza, op. cit. I. Axiomata 7.

Există numai o singură substanţă, imaginată ca *causa sui.* Substanţa aceasta e cu necezitate nemărginită şi provăzută cu o mulţime nenumărată de atribute, — *omnis substantia est necessario infinita,*[1] — şi Dumnezeu, sau acea substanţă constătătoare din nenumărat de multe atribute, din cari fiecare exprimă o fiinţă eternă şi nemărginită, există cu necezitate. *Deus sive substantia constans infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam essentiam exprimit, necessario existit.*[2]

Afară de Dumnezeu nu poate să existe sau nu poate fi imaginată o altă asemenea substanţă.[3] Prin urmare afară de Dumnezeu, nici nu există altă substanţă. Dară cu toate că el e o substanţă nemărginită, totuş e absolut neîmpărţit şi simplu. Există numai un Dumnezeu, fiindcă poate exista numai *o* substanţă absolut nemărginită. Constând substanţa din atribute, îi aparţin lui Dumnezeu nu numai toate atributele, ci i-se cuvin lui şi toate modurile, ca efecte ale substanţei. Dumnezeu posede toate atributele, din cari nouă ne sunt cunoscute cele principale două şi anume: *cugetarea* şi *întinderea*, opunând Spinoza lui Descartes — celor două substanţe — două atribute ale unei substanţe: *cugetarea* şi *întinderea.* Tot ce există e în Dumnezeu, sau dupăcum se exprimă el, un *modus* al lui Dumnezeu şi din cauza aceasta, Dumnezeu e *causa efficiens* a tuturor lucrurilor. Dumnezeu lucră numai după legile firii sale şi nu-i silit de nimeni, prin urmare cu o absolută libertate, fiind el singura cauză liberă. Dumnezeu e cauza *imanentă* a tuturor lucrurilor. *Deus est omnium causa immanens, non vero transiens.*[4]

Sunt unii, zice Spinoza, cari îşi imaginează pe Dumnezeu ca pe un om constătător din trup şi suflet, caşicând ar fi supus patimilor. Din cele spuse până acum, se poate vedea cu deplinătate, cât de mult se depărtează aceşti oameni de cunoaşterea adevărului şi de aceea las această părere la o parte. Căci toţi cari au contemplat cât de puţin numai firea lui Dumnezeu, pot dubita că Dumnezeu ar fi corporal. Ei o dovedesc aceasta involuntar, zicând că sub un corp înţeleg ceva lung, lat, adânc, mărginit cu oarecari margini şi despre Dumnezeu, ca despre o fiinţă cu necezitate nemărginită, nu se poate susţinea ceva mai absurd, decât lucrul acesta.[5] În alt loc vorbind despre minuni zice: «Minunile şi neştiinţa, le socotesc deopotrivă, căci acei cari voesc să proptească fiinţa lui Dumnezeu şi religia pe minuni, nu fac altceva, ci cearcă să prezinte şi să explice un lucru obscur

[1] Spinoza, op. cit. I. Propos. 8.
[2] Spinoza, op. cit. I. Propos. 11.
[3] Spinoza, op. cit. I. Propos. 14.
[4] Spinoza, op. cit. I. prop. 18.
[5] Spinoza, op. cit. I. prop. 15 Schol.

prin altul și mai obscur, întemeind astfel un nou metod de documentare, a cărui greșală nu-i imposibilitatea, ci neștiința».

Vorbind mai departe despre minunile lui Iisus și în special despre învierea lui din morți zice: «da, o admit spiritual, dar nu așa cum a înțeles-o poporul de rând, că Iisus fiind dăruit cu eternitatea, s'a sculat din morți (morții îi înțeleg în acel mod, în care s'a exprimat Iisus: «lăsați pe morți să-și îngroape morții săi») și a viețuit și mai departe ca o pildă strălucită de sfințenie. Întru atâta a înviat, întrucât prin pătimirea și moartea sa a dat un exemplu demn de urmat apostolilor. Astfel în felul acesta n'ar fi greu să se explice întreaga evangelie». Continuând epistola, scrie Spinoza mai departe: «Sunteți poate de părerea, că locurile acelea din evangelia lui Ioan și din epistola către Evrei îmi contrazic? Toată neînțelegerea izvorește de acolo, că finețele limbilor orientale se obicinuesc să se măsure cu măsura limbilor europene și cu toate că Ioan, și-a scris evangelia sa în limba grecească, totuș e făurită în stil și sens evraic. Fie în sfârșit cum va fi, dar eu te întreb, că, crezi după cum spune Scriptura, că Dumnezeu s'a revelat și a locuit în templu sau în cort, sau că el însuș era ființa unui nor sau a unui templu sau a cortului? Și ceeace e mai însemnat, e că însuș Iisus s'a numit pe sine templul lui Dumnezeu, pentrucă, dupăcum am zis mai nainte, Dumnezeu s'a revelat în Iisus într'un mod remarcabil, care fapt îl exprimă și Ioan puternic și plin de vieață: «*Cuvântul trup s'a făcut*». *Deus sese maxime in Cristo manifestavit, quod Iohannes ut efficacius exprimeret dixit: verbum factum esse carnem.*[1]

Toate atributele lui Dumnezeu sunt neschimbabile; totul ce provine din firea absolută a unui atribut dumnezeesc e prin urmare asemenea etern și nemărginit. Ființa lucrurilor produse prin Dumnezeu, nu invoalvă și existența; Dumnezeu e cauza ființei lor, a purcederii lor în existență și a rămânerii lor în existență. Singuraticele obiecte nu sunt altceva decât *efecte* sau *moduri* ale lui Dumnezeu, prin cari, într'un chip hotărît, se pot exprima atributele lui Dumnezeu. *Res particulares nihil sunt, nisi Dei attributorum affectiones, sive modi, quibus Dei atributa certo et determinato modo exprimatur.*[2] Tot ce se întâmplă sau fiecare act al voinței, e determinat prin Dumnezeu. Singuraticele lucruri, cari au o existență finită și mărginită, pot fi determinate la existență și activitate numai prin o cauză mărginită și nu nemijlocit prin Dumnezeu, deoarece activitatea nemijlocită a lui Dumnezeu creiază numai lucruri nemărginite și eterne. Dumnezeu nu-și propune, asemenea oamenilor, scopuri voite, după cari ar făptui,

[1] Spinoza, Epist. ad Oldenburg 23.
[2] Spinoza, op. cit. I. Prop. XXV. Corollar.

ci dinpotrivă, urmează legei aceleia care corăspunde firii sale. Urmarea firească a acestei deduceri, e precum am arătat-o mai nainte, excluderea minunilor şi revelaţiunii divine creştine.

Fiind Dumnezeu cauza liberă sau Dumnezeu în atributele sale, e numit de Spinoza, *natura naturans;* iar *natura naturata*, se numesc acelea, cari purced din necezitatea firii dumnezeeşti, sau a unui atribut oarecare, sau cu alte cuvinte, toate *modurile* atributelor lui Dumnezeu, întrucât ele pot fi imaginate ca obiecte în Dumnezeu şi nu afară de El. *Per natura naturantem nobis intelligendum est id, quod in se et per se concipitur sive talia substantiae atributa quae aeternam et infinitam essentiam exprimunt, hoc est Deus, quatenus ut causa libera consideratur. Per naturatam autem intelligo id omne quod ex necessitate Dei naturae sive uniuscuiusque Dei atributorum sequitur* etc.[1]

Intelectul, care spre deosebire de *absoluta cogitatio*, e un *modus cogitandi*, — hotărît şi deosebit de celelalte moduri, precum *voluntas, cupiditas* şi *amor*, cari aparţin la natura naturans şi nu la natura naturata — atât ca intelect nemărginit, cât şi ca intelect mărginit. *Voluntas* şi *intellectus* se rapoartă la *cogitatio*, precum *motus* şi *quies*, la *extensio*. In *Trectatus de deo*, numeşte Spinoza *intellectus*, pe fiul născut al lui Dumnezeu (Dei infinitus filius), în care se cunoaşte de Dumnezeu fiinţa tuturor lucrurilor într'un mod etern şi neschimbat — o hipoteză asemănătoare cu doctrina lui *Plotin* despre νοῦς.

Lucrurile nu s'au creat şi nici nu se pot crea de Dumnezeu altfel decum sunt ele create, pentrucă toate ies cu necezitate din firea neschimbată a lui Dumnezeu şi n'au fost create de El pentru anumite scopuri şi din anumite cauze. *Res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuerunt, quam productae sunt.*[2] Puterea este identică cu fiinţa lui Dumnezeu. *Dei potentia est ipsa ipsius essentia.*[3] Tot ce e în puterea lui rezultă cu necesitate.

Nimic nu există în univers din firea căruia n'ar rezulta activitate, fiind totul ce există un mod hotărît al puterii făptuitoare dumnezeeşti. *Quidquid concipimus in Dei protestate esse, id necessario est.*[4] *Nihil existet ex cuius natura aliquis effectus non sequatur.*[5]

Astfel termină Spinoza partea primă a Ethicei, despre Dumnezeu, resumându-o în următoarele cuvinte: «Cu acestea am definit firea şi însuşirile lui Dumnezeu; El există cu necezitate; El e unul; făptueşte în urma necezităţii firii sale; El e cauza

---

[1] Spinoza, op. cit. I. Prop. 29 Schol.
[2] Spinoza, op. cit. I. Prop. 33.
[3] Spinoza, op. cit. I. Prop. 34.
[4] Spinoza, op. cit. I. Prop. 35.
[5] Spinoza, op. cit. I. Prop. 37.

liberă a tuturor lucrurilor şi în sfârşit, totul există numai în Dumnezeu şi depinde de El, aşa că fără El nimic nu se poate imagina ca existent, de mai nainte fiind totul determinat de El şi anume nu din libertatea voinţii sau din alte motive, ci conform necezităţii firii sale şi nemărginitei puteri dumnezeeşti.«[1]

(Va urma) *I. Broşu.*

BISERICA ŞI CATEHIZAREA.

O chestiune capitală — aş îndrăznì să zic: de suprema importanţă *azi* — pentru biserica noastră, este tocmai catehizarea.

Importanţa catehizării îşi are, peste tot, *izvorul* şi *temeiul* în originea, în fiinţa şi în menirea bisericii, iar *motivarea* — în acele mari şi multe trebuinţe zilnice, de ordine spirituală-morală, în vieaţa bisericească şi în ceea a particularilor cari constitue biserica.

Importanţa catehizării, însă, nu o simte numai biserica pentru realizarea scopului său spiritual, ci şi statul.

Legislaţiunea de stat, astfel şi la noi, a codificat învăţământul religiunei ca *obligator.* Doară de dragul bisericii? Nu tocmai, ci pentrucă *adevărata* şi *durabila* bunăstare a cetăţenilor în particular şi a statului ca colectivitate a cetăţenilor, numai pe bazele vieţii religioase şi morale se poate clădì.

Cum ne spun *mai ales* învăţămintele zilelor noastre, statul înţelege bine: Ce înseamnă *puterea cuvântului lui Dumnezeu* şi puterea religiunei. Deaceea el caută să valoreze aceasta forţă spirituală-morală şi în serviciul scopurilor sale speciale de stat.

Trebue să ne bucurăm, de o parte, că, în acest veac al împăgânirii, în numele culturii, cuvântului lui Dumnezeu i-se recunoaşte netăgăduita putere.

Dar, tot atunci, de altă parte, ni-se impune, mai bine zis: *bisericii* i-se impune, prin firea lucrului, să-şi scoată învăţămintele din aceasta situaţie, pentrucă ei i-s'a dat cuvântul lui Dumnezeu spre păstrare şi spre administrare sau propovăduire.

A absta dela aceasta, pentru biserică ar însemna atâta, cât: a renunţa la sine însaş, a-şi renega originea şi scopul de a întemeia

[1] Spinoza, op. cit. I. Prop. 36, Appendix.

împărăţia lui Dumnezeu pe pământ, şi a se mulţumì cu acele forme de vieaţă şi de administrare în externis, pe cari le are oricare organizare socială-omenească.

I.

Biserica lui Hristos este zidită pe temelia credinţei. Zidirea ei însaş — luând acì înţelesul spiritual-moral — s'a făcut prin predicarea cuvântului lui Dumnezeu. De aceea slujitorii bisericii se numesc, deja la începutul creştinismului «ministri (sau chivernisitori) ai Cuvântului» lui Dumnezeu. Luca I. 2.

Cuvântul lui Dumnezeu şi Biserica sunt inseparabile deolaltă. Cuvântul lui Dumnezeu — adevărul credinţei şi moralei lui Christos — *numai* prin biserică se poate păstra, şi numai prin organele chemate ale ei, *clerul*, se poate propovăduì.

Ce urmează de-acì? Aceea, că clerul are datorinţa impusă prin natura oficiului său, de a lucra la lăţirea Cuvântului lui Dumnezeu. Fără de aceasta lucrare, se împiedecă realizarea chemării bisericii, iar slujitorii aceştia înşişi vin în contrazicere cu însuş oficiul lor.

Deja la începutul creştinismului, Christos însuş impuse apostolilor săi (Mt. XXVIII. 19.), ca *mai întâi să înveţe* şi numai după aceea să boteze.

E atât de firesc lucrul acesta, încât în privinţa aceasta numai la inima celui înrăit se va sălăşluì îndoiala. Administrării tainelor trebue să-i premeargă învăţarea sau predicarea. Altcum lucrând, ajungem la situaţia condamnată de însuş Hristos, de a da «cânilor» — adecă celorce nu sunt curaţi, pentrucă nu sunt pregătiţi şi luminaţi spre a primi — cele sfinte (Marcu. VIII. 27).

Aşadar activitatea bisericii are să înceapă cu punerea în aplicare a diregătoriei predicatoriale. Numai apoi poate venì la rând administrarea mijloacelor de sfinţire şi întărire spirituală sau duhovnicească, punând adecă opera acestei sfinţiri şi întăriri pe temelia luminării minţii şi a cuceririi inimii prin instruire şi prin darul lui Dzeu.

In restimpul apostolic, de asemenea s'a ţinut — ba şi mai mult: s'a făcut mai pregnantă — distincţiunea aceasta în oficiul preoţesc.

Se înmulţiseră creştinii pe timpul apostolilor. După porunca lui Hristos însă (Mt. XXVIII...), oficiul predicatorial cerea acum

și mai mari stăruințe. Trebuiau luminați nu numai membrii existenți ai comunității creștine, ci să se țină samă și de luminarea și cucerirea celor rămași în afară de comunitate.

Deci, apostolii (Faptele Ap. VI) află că *nu este cuvios, ca ei să lase Cuvântul lui Dumnezeu* și să slujească meselor și că ei, apostolii, trebue să petreacă *în rugăciune* ***și întru slujba cuvântului***«.

Apostolii își rezervaseră, așadar, «slujirea cuvântului», ceeace s'a transmis urmașilor lor — Episcopilor — și se practică până azi prin literile pastorale și cuvântările bisericești ale ierarhilor. Iar când oficiul «slujbei cuvântului» nu-l mai putură îndeplinì arhiereii singuri, deoparte se puseră, — în cursul veacurilor — predicatori stabili pe la catedrale, — iar în afară preoții trimiși la păstorire, aveau pe lângă celelalte îndatoriri ale oficiului, să predice ca delegați stabili ai episcopului lor.

Astfel începe îndatorirea predicării de sus, dela arhierei, cari sunt *proprii învățători* bisericești, și trece până la cel mai din jos presbiter cu jurisdicțiune pastorală.

Astfel se făcu biserica o adevărată *școală* pentru credincioși, — așadar *pentru credincioși* în primul loc, dar fără a renunța la învățarea și a celor rămași afară de biserică. Din vremea sfinților apostoli, Sfântul Pavel, celce a stăruit mai mult în «slujba cuvântului», este autoritatea la care se cuvine să ne mai provocăm.

Apostolul neamurilor, pătruns de sfânta convingere, că propovăduirea Cuvântului este factor de căpetenie în vieața și activitatea bisericii, dă poruncă (II. Tim. IV. 2) pentru toate vremurile: «*Propovăduește cuvântul*, stărueşte asupra *cu vreme și fără de vreme*, mustră, ceartă, îndeamnă, cu toată răbdarea și cu învățătura».

Trebue o poruncă mai deslușită? Poate să fie ceva mai obligător în biserică, decât cuvântul scripturii pe care se razimă întreagă vieața, organizația și disciplina bisericească?

Dar sf. Apostol mai are un cuvânt decizător în chestia de față. Preoții, cei ce-și țin bine diregătoria, cu *îndoită cinste* să se cinstească, ***mai ales ceice se ostenesc în cuvânt și întru învățătură»*** (I. Tim. V. 17). Iar ceialalți, cari n'au destulă râvnă sfântă pentru apostolia cuvântului, sunt făcuți atenți (I. Tim. IV. 14): să nu fie *nebăgători de samă de darul* ce li-s'a dat. Iar explicarea o dă tot apostolul, când zice (II. Tim. IV. 3), că va fi vreme,

când învăţătura cea sănătoasă nu o vor primì, ci oamenii, după poftele sale îşi vor alege loruşi învăţători. Atunci apoi va fi, cum este deja azi, atât de actuală întrebarea, sulevată de apostolul neamurilor (Rom. X. 14) cu atâta îngrijorare pentru soartea bisericii, deja la anul 58 ori 59 după Christos: Cum va invocà lumea numele aceluia, întru carele nu a *crezut?* Cum vor crede oamenii aceluia, de care nu au *auzit?* şi *cum vor auzì fără de propovăduitori?*

Dar importanţa propoveduirii — din care face parte organică şi catehizarea — iese la iveală şi mai mult, prin partea ei negativă: *practica disciplinară* a bisericii a fost de neîndurătoare asprime faţă cu ceice păcătuiau prin părăsirea propovăduirii.

Când, adecă, adormea zelul predicării, autoritatea bisericească lua în mână *băţul certării*, faţă de toţi factorii chemaţi la propovăduirea cuvântului, fie ei de orice treaptă ierarhică.

Legislaţiunea bisericească a pus în vedere cele mai grele pedepse pentru cei ce sunt nebăgători de seamă de darul şi datorinţa oficiului predicatorial. Aşa d. ex. Canonul 58 apostolesc pune în vedere oprirea dela oficiu sau suspendarea celui ce nu poartă grija învăţării poporului, — iar dacă acela ar rămânea şi mai departe în nepurtarea de grije şi în lene, — zice canonul, să i-se iee darul, fie el *episcop*, ori numai *preot.*

Nepurtarea aceasta de grije e socotită în biserica veche (de S. Vasilie cel Mare) ca uciderea de oameni. Şi nici nu se poate cvalifica nici astăzi această întrelăsare — în alt chip. Şi, dacă e să atingem dureroasa situaţie de azi — în biserică este azi atât de generală această «ucidere de oameni» în chipul că satele noastre sunt lăsate, atât de mult şi în atât de multe locuri, pradă neştiinţei sufleteşti.

...Dar chestia catehizării, din atinsele puncte de vedere, şi de altfel este aşa de limpede, încât nu reclamă multă vorbă.

Preoţia lui Christos nu poate fi separată — nici măcar în parte — de predicarea cuvântului; aşa dar nici de catehizare; doar' însuş Christos a zis: «Lăsaţi pruncii, să vie la mine...»

Predicarea cuvântului este nu numai o *prerogativă* a oficiului preoţesc, la care prerogativă să poţi renunţa, ci e *datorinţă oficioasă sine qua non* în sensul cel mai perfect al cuvântului.

Evident deci, că predicarea cuvântului este temelia, pe care trebue să se aşeze activitatea ulterioară a preotului: păstorirea sau conducerea sufletească şi administrarea celor sfinte. Christos încă a împărţit întâi lumina cuvântului său dumnezeesc — doctrina, şi numai pe ceice i-au primit cuvântul, i-a împărtăşit de lucrările sale charismatice, de darurile sfinţirei sufleteşti. — Alt procedeu nu este binecuvântat şi nici nu poate duce la întărirea credinţei şi a moralului, ci numai la scăderea prestigiului şi la sigure pagube pentru biserică în viitor.

Astăzi, deci, când la tot colţul de stradă şi la tot pasul se ivesc proroci falşi, cari îndeamnă la credinţe şi opintiri străine de trecutul bisericii noastre şi de viitorul neamului nostru, — nu ar fi, oare, un păcat din cele mai grele, a nu stărui să se reguleze — în lăuntru şi în afară — pe baze cuvenite chestiunea catehizării, prin care să ne legăm poporul strâns de biserică?!

Dr. Gh. Ciuhandu.

MODERNISMUL ŞI ENCICLICA „PASCENDI".

VI.

Urmările Enciclicei.

(Sfârşit.)

Uşurinţa de a lovì în felul acesta şi dorinţa de a întrà în graţiile autorităţii bisericeşti a trezit o mulţime de fiinţe fără conştiinţă care s'au pus pe spionat, ajungând fiecare să se teamă şi de umbra lui. Cele de mai la vale pe care le traduc după *Journal de Genève* (art. «contra delaţiunii» din 11 Martie 1908) vor da fiecăruia o idee mai precisă de ce a însemnat această atmosferă în Francia şi câte inimi a amărît şi cum a încurcat chiar bunul mers al studiilor bisericeşti:

Nu înţeleg se vorbesc aici de calomniile sau denunţările care se petrec zilnic prin presă. Sunt ziare catolice care în fiecare dimineaţă cer papii capul vre-unui episcop. Nu-s de felicitat. Acest apel la braţul pontifical de obicei nu se inspiră de un zel prea curat pentru religiune, iar acuzarea prin care ar dorì să se acopere, e şi ea tot atât de necinstită. Oricum, acuzatorul nu-şi ascunde faţa, şi acuzatul ştie cine şi de ce îl acuză. La rândul lui are putinţa de a se apăra şi ataca.

Vreau însă să vorbesc de delaţiunea anonimă de care cei ochiţi de ea n'au nici un chip de a se apăra şi pe care înalta administraţiune bi-

sericească pare că ar voì s'o facă o regulată procedură de cârmuire şi o unealtă de domnie. Dar e deja lungă lista preoţilor, prelaţilor şi chiar şi a episcopilor care au a se plânge de aceste nouă moravuri clericale. N'aş afirma-o dacă n'aş fi în măsură să citez fapte. Singura încurcătură este, din nefericire, numai alegerea faptelor care se pot cita:

Abaţii Naudet şi Dabry, promotori ai democraţiei creştine, au fost de curând osândiţi de Sf. Oficiu; de-asemenea şi ziarele lor, *Justice sociale* şi *Vie catholique*. N'am a mă face aici apărătorul ortodoxiei lor faţă de acest sfânt tribunal. Dar nu mi se poate refuza dreptul de a constata că aceşti doi eclesiastici fuseseră mai întâi violent atacaţi în cinstea lor preoţească de o cărticică anonimă pe care autorul său nu uitase de a o trimete la Roma la locul potrivit, şi pe care de altmintrelea o răspândeşte din belşug în toate oraşele în care abatele Naudet, predicator foarte căutat, e chemat să-şi exercite ministerul cuvântului său. Să fie simplă coincidenţă? Poate. Fapt este însă că abatele Naudet a izbutit se smulgă masca autorului numitei cărticele care nu este altul decât un abate cu numele Delmont, profesor la facultăţile catolice din Lyon, şi că acesta din urmă, astfel descoperit, şi de altfel magistral executat de victima sa, a primit din partea Sf. Scaun, ca un fel de despăgubire sau răsplată, titlul de protonotar apostolic. Şi asta coincidenţă? S'o dorim.

Cazul Monseniorului Batiffol nu e mai puţin sugestiv, pentrucă în urma unei denunţări regulate a trei profesori ai Institutului catolic din Tuluza a fost el revocat din funcţiunea de rector. Fireşte revocat ca modernist.

Institutul catolic din Paris nu scapă nici el de zelul celor ce informează pe Sanctitatea Sa. Se ştie că prea distinsul rector al acestui institut, Monseniorul Baudrillart, având oarecare îndoieli cu privire la interpretarea unui pasagiu din enciclica *Pascendi* în care, cu vagi rezerve, se interzicea elevilor din învăţământul liber superior de a azista la cursurile facultăţilor statului, trimese papii un memoriu în care îi expuse pericolele, din unele puncte de vedere foarte grave, dacă această oprire s'ar întinde prea departe. Cardinalul Merry del Val îl răspunse că în unele cazuri excepţionale şi în anumite condiţiuni putea autoriza studenţii să urmeze cursurile Sorbonei. Monseniorul Baudrillart profită fireşte de această... toleranţă. Mare fù mirarea sa când acum câteva zile primì dela secretarul de stat o nouă scrisoare în care i-se imputa că abuzează de învoirea acordată. Cu scopul numai de a proba că poliţia sa era bine făcută, cardinalul Merry del Val dădu rectorului numele elevilor Institutului catolic din Paris care urmează la Sorbona cursurile d-lui Bergson. Se crede, dar nu se ştie sigur care ar fi profesorul care a documentat atât de bine pe secretarul de stat. Se aşteaptă ca prin vre-o distincţiune onorifică Roma să aibă grije de al arăta încrederii egalilor săi.

Cunosc pe de altă parte preoţi care au trebuit să se justifice la Sf. Scaun, fiindcă fuseseră denunţaţi nu de episcopul lor, ci de confraţi pentru tendenţele liberale ale conferenţelor sau predicilor lor. Cunosc de-asemenea

episcopi, şi din acei pe care Roma îi preţueşte mai mult, care au aflat prin adevărate mustrări semnate de tinărul cardinal Merry del Val că modernismul se strecura şi în seminariile mari ale lor.

Să amintim cazul Monseniorului Amette, astăzi arhiepiscop de Paris? Pe când era încă vicar al cardinalului Richard se duce la Roma, abia cu câteva luni înainte de moartea acestui din urmă, pentru a da socoteală Sfântului Părinte de administrarea diecezei, potrivit îndatoririi sarcinii sale episcopale.

Se prezintă mai întâi la secretarul de stat care îl primeşte rece şi îl informează că există un dosar contra lui. — «Are papa cunoştinţă de el? intrebă el pe Eminenta Sa. — Nu încă, răspunse Merry de Val. — Ei bine! răspunse arhiepiscopul, binevoiţi al comunica Sanctităţii Sale *mai 'nainte* de audienţa mea».

Aşa se şi făcù. Câteva zile mai târziu când papa primì pe Mons. Amette, dosarul se afla pe biroul suveranului pontifice. Prelatul se justifică uşor. Dar că a fost nevoit a se justifica, iată ce e cu adevărat scandalos. De unde venea delaţiunea? Prin ce intermediari ajunsese ea la Vatican? Poate ar putea-o spune generalul iezuiţilor, a cărui uşă a fost refuzată arhiepiscopului Parisului sub pretext că Prea Reverentul Părinte Wernz se odihnea după amează în timpul când Mons. Amette se prezentase la Gesù.

Deci Biserica franceză, în toate gradele sale, e supusă regimului scârbos al biletelor de denunţare. Cum e posibilă o asemenea scârbă?

In *Figaro* dela 9 Februarie am povestit că un profesor dela seminarul din Rochester în America, dovedit că a denunţat pe unul din colegii săi (căci delaţiunea nu bântue numai la noi, dar aiurea delatorii sunt cel puţin executaţi îndată ce-s demascaţi, şi foarte iute), avusese îndrăzneala să se scuzeze că aceea cu «actul care i-se imputa era recomandat de papa însuş», *the action for which I am so bitterly attacked is, in fact, recommended by the Pope himself.* Eu nu-mi aduc aminte să fi găsit în enciclica *Pascendi* sau în vre-un alt document pontifical o recomandaţiune precisă de această natură. Trebue să mărturisim totuş că sistemul practic de represiune stabilit de enciclica contra modernismului, cu comitetele sale de censori şi consiliile de supraveghere, cu uşurinţele pe care acestea implicit le dau primului venit de a desonora sau cel puţin de a compromite pe orice preot, numai denunţându-l ca modernist, fără ca de altfel să fie indispensabil a proba întru cât acuzarea e fundată, şi nici chiar de a-i înţelege sensul, — un asemenea sistem de represiune echivalează cu promulgarea unei nouă «legi a suspecţilor» şi constitue un fel de primă pentru delaţiune, deşi eu cred sincer că Piu X nici n'a vrut nici n'a prevăzut asta. Dar sub un asemenea regim delatorul e fatal rege.

Această regalitate se explică de-asemenea prin faptul că Biserica catolică actuală e de fapt cârmuită de iezuiţi. Aceştia n'au exercitat niciodată vre-o influenţă asupra poporului care îi detestă, de altmintrelea fără a-i

cunoaşte. Ei şi-au perdut aproape cu totul şi pe aceea care o aveau altădată asupra «claselor diriguitoare», care, să adăugăm şi asta, în zilele noastre nu mai diriguesc decât doar automobilele lor. In schimb sunt atotputernici în sânul congregaţiunilor romane şi în Vatican. Dar pentru ilustra societate delaţiunea a fost totdeauna un mijloc de guvernare, cel mai bun, cel mai sigur. Nu roşeşte de asta, pentrucă membrii ei sunt prin însaş constituţiunile sale constrânşi să se denunţe unii pe alţii. Şi se ştie că acest principiu al denunţării mutuale ea îl aplică nu numai în administrarea interioară, ci şi la administrarea colegiilor sale. Ce e de mirare dacă ea îl întinde acuma şi la administrarea Bisericii întregi? Biserica universală, şi în special Biserica Franciei, n'are motiv să se mire; poate are însă dreptul de a se plânge şi datoria de a lucra contra.

Cum să lucreze? Executând pe delatori de îndată ce-i cunoaşte. Punându-i la carantină, adecă ne mai având cu ei decât raporturile de serviciu strict obligatoare. Fără îndoială că episcopii ar putea dacă ar voì, vreau să spun dacă ar avea curajul să se expue a desplăcea atotputernicei societăţi, ar putea, zic, să opue delaţiunii mijloace mai energice. Dar sunt convins că expresiunea dispreţului public, fie ea chiar negativă, are să descurajeze pe şpioni. Cinstea Bisericii are mare interes ca să nu se şovăiască.

Astfel atmosfera creată cu enciclica a dat curs liber spionajului şi denunţărilor de tot felul, şi sigur că e atât de lesne a găsì vinovaţi!

La un an după enciclică, adecă la 8 Septemvrie 1908 s'a bătut o medalie în Roma pentru a se sărbătorì aniversarea ei. Revista clerului modernist din Roma, *Nova et Vetera* (Nr. 15—16, 1908) s'a apucat şi ea din vreme să facă bilanţul enciclicei şi l'a stabilit precum urmează:

«Rezultatele practice ale enciclicei *Pascendi:* parte vi le închipuiţi, amici, şi parte le cunoaşteţi. Era spionagiului şi a delaţiunii, nu inaugurată (oh, nu, ea începuse de o bucată bună în staulul lui Hristos), ci sancţionată, încurajată cu act suveran; stârpite fură iniţiativele în faşă ale ştiinţei catolice; aservit încă şi mai mult, dacă era posibil patruzeci de ani după conciliul vatican, acel episcopat laş care îşi închee ministeriul său cu o ceremonioasă vizită *ad limina*, omagiu de vasali către seniorul feudal, şi între o murmurare discretă contra tiraniei biurocratice romane; pustiire în cultura seminaristică italiană; tot mai mult fură constrânse sufletele tinărului cler inteligent între barierile scolasticismului şi mecanismul ritual; aruncat încă odată cu mânile pline discreditul asupra capacităţii civilizătoare a catolicismului, în faţa

lumii care lucrează şi progresează. Frumos bilanţ, într'adevăr, pentru organismul bisericesc, moştenitor oficial al evangheliei şi a misiunii sale de lumină şi bine pe pământ!»

Astfel, cu toată dorinţa de a îndrepta pe cei căzuţi şi a ferì pe cei atinşi de modernism, s'a făcut mai mare sgomot şi mai mult au fost zădărâţi cei contrari direcţiunii dela cârma catolicismului. De sigur că lucrul n'ar fi avut aşa urmări dacă s'ar fi mărginit numai a utiliza mijloacele existente contra celor care ajungeau la extremităţi în materie de credinţă. Aşa, s'a ajuns a se lovì şi pe dreptul şi pe nedreptul, s'a întrodus mai multă rigiditate în studii, în fiecare a intrat groaza de a mai cugeta prin sine însuş, şi cu asta de sigur s'a slăbit şi putinţa muncii creatoare.

Ce va aduce viitorul e greu de spus. Mulţi, precum Harnack, Paulsen, spun că modernismul nu va putea fi înăduşit şi va merge înainte. Probabil că aşa va fi, pentrucă, fiind o mişcare de spirit, din lumea ideilor şi simţirilor, nu va putea fi înăduşită decât tot prin arme de această natură, şi anume nu prin arme, ci prin explicare convingătoare de o parte şi de alta.

Cred că unele părţi exagerate vor rămânea în urmă. Dimpotrivă, poate vor străbate unele vederi înainte mai moderate, din admiterea cărora Biserica nu va perde nimic.

Generaţiunile sub care se întâmplă mişcarea se opun. Cele care vin după ele însă se deprind şi ajung de se împacă foarte bine cu lucruri de care mai 'nainte nici nu puteai îndrăznì să vorbeşti pe faţă. Chestiunea învârtirii pământului a făcut odată mare bucluc lui Galilei, iar acum!...

Unii preoţi catolici speră mult dela o schimbare de guvern la cârma Bisericii catolice. Ei cred că venirea altui papă poate schimba cu totul faţa lucrurilor şi să rămâie enciclica «Pascendi» numai ca un document istoric dintr'o luptă de idéi.

Oricum va fi, să însoţim cu simpatia noastră pe cei ce, însufleţiţi de puterea credinţei, caută şi alte căi pentru a aduce lumea la religiune, şi, crezând în curăţia conştiinţei lor, să le respectăm avântul chiar când nu mai putem fi de acord cu ei, căci greşala însoţeşte totdeauna încercarea omului de a străbate regiuni nouă.

Arhim. Iuliu Scriban.

JURĂMÂNTUL

în cele 21 predici „despre statui" și în predica întâia „către catechumeni" ale celui întru sfinți părintelui nostru IOAN GURĂ DE AUR.

(Urmare).

2. Jurământul acesta, adecă cel neconces, e păcat. Definițiunea scurtă a păcatului este: abaterea precugetată și liberă dela prescriptele legii morale, care este legea lui Dumnezeu.[1] O acțiune, ca s'o poți numi păcătoasă, trebue să corespundă deci acestor condițiuni. Jurământul neconces constitue o abatere dela *prescriptele legii morale.* «Iar eu vă zic să nu jurați nici când»[2] sunt cuvintele Mântuitorului, la cari de repețiteori face provocare sf. Ioan,[3] ca la o lege, a cărei păzire nu îngăduie pregetare. El accentuează adeseori, că Dumnezeu a oprit jurământul (acela bine'nțeles, la care se referă locul dela Mateiu V, 33, adecă jurământul neconces) și deci altă desbatere și argumentare nu mai încape.[4] Dumnezeu a zis, spune sf. Ioan, să nu juri! Deci nu ridica prin purtarea ta legea ta în contra legii lui.[5] Jurămintele combătute de sf. Ioan sunt deci o abatere dela acest prescript al legii. Abaterea aceasta trebue să fie *precugetată.* Jurământul din datină,[6] jurământul făcut în momente de afect,[7] de beție,[8] etc. cum zice sf. Ioan și cum sunt aproape toate exemplele pe cari le arată el, drept că exchid această premisă; dar totuș celce face un jurământ ca acesta, nu este liber de vină, căci îl apasă imputarea deprinderii, ca una, care dacă e rea, trebue și se poate părăsì, iar dacă prin nestăpânire de sine n'a părăsit-o, nu se poate nici decum desvinovățì de păcatul neglijenții. Vina zace în indolență și neglijență, ne spune și sf. Ioan.[9] Neprecugetarea deci, această a doua condiție a păcatului, își susține, deși indirect, poziția de premisă pentru concluzia, că jurământul, așa cum se prezintă în tratarea sf. Ioan, este un păcat. A treia condiție a păcatului e *libertatea.* Pentru creștin, învață sf. Ioan nu există altă împrejurare ce i-ar putea nimicì libertatea voei, decât porunca Domnului. Aceasta este o învățătură practicată în acele timpuri, când nici vieața, nici moartea nu-l puteau silì pe creștin să se despartă de legea lui Dumnezeu. Cu atât mai puțin poate să fie alterată voia creștinului, când e vorba de a se ferì de un păcat așa ușor de încunjurat. Sf. Ioan își dă mare silință, după cum

[1] Cf. Dr. E. Voiutschi: Prelegeri din teologia morală ortodoxă, manuscris.
[2] Mat. V. 34.
[3] XV, 5. ș. a.
[4] XVI, 2.
[5] ibid.
[6] VI, 6. 7. Către catech. I. 5. etc. [7] VIII, 4. ș. a. [8] XIV 1. jur. lui Irod.
[9] VIV, 6. XIX, 4.

vom vedea mai la vale, să arate cât îi este de uşor creştinului a se ferì de jurăminte neconcese, şi cu multă energie combate pe aceia cari susţin, că jurământul ar fi atât de necesar, încât n'ar fi posibil al evita etc.[1] Aşa dar, jurământul oprit prin legea divină, săvârşit cu precugetare şi cu voie liberă, este un păcat. *Păcat* îl numeşte şi sf. Ioan.[2]

Sf. Ioan îl numeşte şi «*deprindere rea*». Şi într'adevăr, gândindu-ne la uşurătatea cu care se făceau jurămintele acestea în tot locul şi la toată acazia, ba şi fără ocazie, cum am văzut mai sus din însaş spusele sf. Ioan, trebue să-l luăm drept o datină rea, care se răspândise ca o boală contagioasă.

a) Ca păcat, ca datină rea şi viţiu, jurământul acesta jigneşte mai întâi legea lui D-zeu, şi prin aceasta, ca ori şi ce păcat, şi pe D-zeu însuş. Să urmărim însă pe sf. Ioan în expunerea raportului în care ne aflăm *faţă de Dumnezeu* când suntem stăpâniţi de acest păcat. Ştiind că jurământul neconces este contrar voei lui Dumnezeu, ne provoacă sf. Ioan să judecăm, ce nebunie este a jura. Cuvine-se a considera atât de puţin pe acela, care întru bunătatea sa a zis: ca «nici pe capul tău să nu te jurì»,[3] atât de puţin să ţii la el, încât să te juri chiar pe mărirea lui? Voeşti să ştii, cum îl numesc pe el puterile cele de sus? Cu câtă frică! Cu ce cutremur! «Văzu-tam pe Domnul», zice Isaia,[4] «şezând pe un tron înalt şi măreţ, şi Serafimii în jurul lui, şi strigau unul către altul şi ziceau: sfânt, sfânt sfânt este Domnul oştirilor: plin este tot pământul de mărirea lui». Vezì, cu ce frică îl numesc ei în cântări de laudă şi preamărire? Iar tu îl numeşti şi în rugăciune cu atâta uşurătate!... Şi la jurământ, unde acest nume minunat deloc nu trebue să vie pe buzele tale, tu.. legi jurământ de jurământ.[5] Acelaş dispreţ faţă de Domnul se arată şi prin întrebuinţarea lucrurilor sfinte la jurământul acesta uşuratec. Şi oamenii nu văd aceasta, nici contrazicerea cu credinţa şi sentimentele lor înşiş. Când trebue să prinzi evanghelia, îţi speli mânile şi o ţii cu mare sfiială şi evlavie, plin de frică şi cutremur, iar pe Domnul evangeliei îl porţi în tot locul pe vârful limbii, uşuratec şi nesocotit.[6] Ei, în loc să o deschidă şi să se cutremure, văzând ce zice Domnul despre jurământ, joară cu uşurinţă tocmai pe legea care opreşte un asemenea jurământ. Ce nebunie! exclamă sf. Ioan: căci tu faci ca şi acela, care provoacă pe legislatorul, care opreşte omorul, să fie părtaş la omor; eu

[1] Vezi, mai la vale cap. 5 al acestui tratat.
[2] Cătră catech. I, 5.
[3] Mat. V. 36.
[4] Isaia, VI, 1—3.
[5] VII., 5.
[6] ibid.

când aud, că cineva a fost omorît pe stradă, nu suspin și plâng așa de tare, precum suspin, plâng și mă cutremur, când văd pe unul venind la acest altar, punând mânile pe evangelie și jurând.[1]

Desconsiderarea lui Dumnezeu, împetrirea și nebunia, de care ne facem vinovați comițând astfel de jurăminte, o ilustrează sf. Ioan prin comparații luate din experiența de toate zilele. De porunca împăratului, bunăoară, ascultă Antiohienii, iar porunca împăratului împăraților și a tot ce există, nu o bagă în seamă. Impăratul a poruncit să se adune aur mult, iar după revoluție să se închidă scaldele, cari erau indispensabile pentru traiul orășanului din acel timp, și porunca împărătească s'a împlinit. Cum, se întrebă sf. Ioan — a suporta și cel mai greu lucru, dacă îl poruncește împăratul, e posibil și cuviincios, — iar porunca dată de D-zeu, care nu e nici apăsătoare, nici grea, ci ușoară și îndemânatecă, e vrednică a o desprețuì, a-și bate joc de ea și a lua deprinderea drept pretext pentru a nu o împlinì?[2] Dar nu numai mai puțin decât pe împăratul îl consideră pe Dumnezeu, aceia cari jură pentru lucruri de nimic, ci și mai puțin decât pe cel mai mic funcționar cinstit. Căci, zice sf. Ioan,[3] când cumpărăm legume, când ne certăm pentru doi bani, când ne supărăm și amenințăm pe servi, — totdeauna chemăm de martor pe Dumnezeu la lucruri atât de neînsemnate, pentru cari nu îndrăznim să chemăm pe un om cinstit, care poșede un oficiu cât de mic! Ori: dacă sclavul nu îndrăznește să-i zică stăpânului său pe nume, nici să-l numească cu neprecauțiune și indiferență, apoi cade-se a purta în gură cu multă desconsiderare și ușurătate de minte pe Domnul îngerilor![4] Ba, cei ce jură nesocotit, dau chiar hainelor mai multă cinste decât lui Dumnezeu. Căci de au o haină scumpă, nu o iau în toate zilele, ci o păstrează pentru ocazii de sărbătoare deosebită, pe când numele cel sfânt al Domnului îl poartă în gură totdeauna și pretutindenea.[5] In fine păcatul jurământului ușuratec crește și mai mult, dacă luăm în considerare că desconsiderarea și jignirea ce se aduce lui Dzeu și legii sale prin el, se face pentru lucruri de nimic și în cazuri, când s'ar putea încunjura cu ușurință.

b) Celce comite păcatul acesta, stă atât față de sine însuș, cât și față de aproapele său, într'un raport foarte păgubitor. Căci jurământul este un izvor pentru multe rele, atât vremelnice, cât și vecinice.

---

[1] XV, 5.
[2] XIV, 5.
[3] către catech I, 5.
[4] VII, 5.
[5] IX, 5.

Foarte periculos este acest păcat mai întâi de aceea, fiindcă nimeni nu-l ţine de periculos, zice sf. Ioan și tocmai de aceea mă tem eu așa de mult, fiindcă nimeni nu se teme de el; boala de aceea este incurabilă, pentrucă nu pare să fie boală. Precum vorbirea îndeobşte, constată el, aşa şi jurământul nu se socoate de păcat, și de aceea se păcătueşte în această privinţă cu mare îndrăzneală şi indiferenţă.[1] Răul îl ameninţă atât pe celce jură strâmb, cât şi pe celce jură drept, dar din uşurătate.[2] Căci cine are obiceiul a jura des, nu poate să nu jure şi fals: cu sau fără voe, cu ştiinţă ori cu neştiinţă, în glumă ori înadins, în focul mâniei și din multe alte cauze, zice sf. Ioan.[3]

Dar neapărat se păcătueşte prin jurăminte *contradictorice*. Un exemplu: un servitor face o greşală; stăpâna casei jură, că are să-l pedepsească, bărbatul însă ţinând parte servului, jură dimpotrivă şi stăruie în aceasta. Acum facă ce vor voi, un jurământ trebue să se calce, ori chiar amândoi devin vinovaţi călcării de jurământ.[4] Unul trebue să frângă jurământul; aceasta însă se face, pentrucă celalalt l-a împedicat să şi-l împlinească şi prin aceasta indirect a contribuit la călcarea jurământului, s'a făcut deci complice la o faptă atât de păcătoasă.[5] Afară de aceasta mai izvorăsc încă şi multe alte rele din jurămintele contradictorice, ca batjocuri, certe, părueli şi altele, dimpreună cu consecvenţele lor, cari strică ambelor partide. O comparaţie plastică şi foarte potrivită pentru arătarea absurdităţii jurămintelor contradictorice dă sf. Ioan prin următoarele: precum copiii, zice el, cari trag de o funie lungă şi putredă cu toată puterea în direcţiuni opuse, cad, dacă se rupe funia, cu toţii la pământ, unii rănindu-se la cap, alţii în alt loc, aşa şi aceia, cari jură în sens contradictoric, se prăbuşesc în prăpastia jurământului fals: unul pentrucă jură fals, iar celalalt, pentrucă dă ansă la acest fapt.[6]

De tot triste urmări are jurământul făgăduitor făcut într'un moment de afect, sau într'un moment, când raţiunea este întunecată, respective preocupată ori distrasă prin alte circumstanţe. Jurământul făcut sub aceste condiţii este cel mai periculos dintre toate, şi acela, care, după părerea sf. Ioan, aduce şi a adus cele mai mari rele și mai multă peire omenimii. Este cursa cea mai reușită a păcatului şi a perzării. Intr'adevăr, jurământul, zice sf. Ioan, gândindu-se la acest fel, este povara cea mai grea, căci adese, cuprinşi de mânie şi turbare, jurăm să nu ne împăcăm

---

[1] Către catech. I, 5.
[2] XIV, 1.
[3] Ibid.
[4] Ibid.
[5] XIV, 1.
[6] Ibid.

nicicând cu ceice ne-au jignit; mai apoi însă, când mânia s'a stâns, fierberea s'a liniştit, şi dorim să ne împăcăm — jurământul ne opreşte dela aceasta, atunci ne doare inima, că suntem prinşi ca într'un laţ şi ferecaţi cu lanţuri ce nu se pot desface. Iar diavolul, ştiind aceasta şi înţelegând foarte bine că mănia foc este, şi uşor se stânge şi după ea vine împăcarea şi prietenia, ne leagă adese cu jurământ, ca, una din două să se întâmple: ori să frângem jurământul, împăcându-ne, ori să nu ne împăcăm şi astfel să ne facem vinovaţi de pedeapsa răsbunării.[1] Istoria ne dă exemple: Iefte prin un jurământ a devenit ucigaşul copilei sale, jertfindu-o în urma jurământului făcut. Şi Dumnezeu a conces un astfel de jurământ, ba şi împlinirea lui. Ştiu bine, zice sf. Ioan, când vorbeşte despre aceasta, că mulţi dintre necredincioşi ne impută, din pricina acestui sacrificiu cruzime şi neumanitate,[2] şi se vede nevoit să explice, de ce a conces Dumnezeu lucrul acesta; că el nu află plăcere în astfel de jertfe, a arătat singur, oprind junghiarea lui Isaac, pe care însuş o poruncise. Cauza permiterii jertfirii fiicei lui Iefte este purtarea de grijă şi dragostea lui Dumnezeu pentru neamul omenesc: căci dacă Dumnezeu împiedecă jertfirea copilei, atunci alţii făceau voturi de asemenea natură, bazându-se pe speranţa, că Dumnezeu întru bunăvoinţa şi bunătatea sa nu-i va lăsa să-şi împlinească promisiunea. Dacă Dumnezeu oprea într'adevăr această jertfire, atunci nu putea să permită instituirea plângerii de patruzeci de zile ce se făcea de fecioarele izrailtene pentru acel omor: dar tocmai prin acestea a voit el să stabilească un memento pentru a ferì de astfel de jurăminte nesocotite. Prin această faptă conceasă, s'a arătat aşa dară tocmai provedinţa lui Dumnezeu şi nu cruzimea şi neumanitatea credinţii adevărate, cum afirmau păgânii.[3] Alt exemplu îngrozitor, pentru a arăta urmările triste ale jurământului nesocotit, este tăierea capului sfântului Ioan Botezătorul: urâţi pe călăul meu: jurământul, — strigă acest cap îngrozitor.[4] Aceste două exemple ne-au arătat cazuri, în cari numai persoana care a făcut jurământul ş'a atras pedeapsa cea vecinică.

Dar sf. Ioan aduce şi pilde, cari arată în ce mod se nasc dintr'un singur jurământ un lanţ întreg de jurăminte false, de cari se fac vinovaţi mai mulţi, chiar comunităţi întregi, deci urmarea unui asemenea jurământ nesocotit nu înseamnă numai o moarte, ci nenumărate cadavre, cum zice el. Chiar peirea unui întreg popor a venit pe urma unei călcări de jurământ. Să ne

[1] VIII, 4.
[2] 3. XIV.,
[3] XIV, 1.
[4] XIV, 3.

gândim la jurământul lui Saul și al lui Zedechia. Saul, într'un moment de slăbiciune a jurat, ca 'ntreaga oștire să nu mănânce nimic, până ce nu va fi învins pe Filisteni. Iată nesocotința jurământului căci tocmai această dispoziție putea să-i aducă înfrângerea și nu biruința, slăbind armata prin foame. Un lanț de păcate s'a desprins din acest jurământ, care obligase o oaste întreagă. Jurământul a fost călcat tocmai de Ionatan, fiul lui Saul; neștiindu-se însă cine este vinovatul, Saul conzultă soartea și jură că acela, pe care va cădea, va trebuì să moară. Iată și al doilea jurământ nesocotit și iată și omorul pus în curs! și fiindcă soartea căzù pe Ionatan, Saul trebuia să devină ucigașul fiului său propriu. Mânia lui Saul și jurământul al doilea nu se'ntâmpla, dacă poporul n'ar fi ascuns pe cel vinovat, pe Ionatan pe care îl iubea. Prin acest act s'a făcut și poporul complice la păcat. Când auzì poporul, că Ionatan trebue să moară, întru indignarea sa jură, că aceasta nu se va'ntâmpla. Acum avem juràminte contradictorice; și am ajuns la povestea copiilor celor cu funia. Ajunși aici să ne gândim, ce era să urmeze. Că nu au ajuns la împlinire toate nenorocirile ce se porniră, nu-mi vorbi, zice sf. Ioan, ci cugetă ce calamități puteau să urmeze din acest jurământ nebun. De voia regele să-și țină jurământul, atunci poporul s'ar fi ridicat întru apărarea favoritului său Ionatan, și urmarea era cea mai mare anarhie, respective tiránie; iar dacă fiiul, din dragoste cătră viața sa, ș'ar fi căutat scăparea prin puterea armatei, atunci desigur devenea paricid. Vezi, continuă sf. Ioan, dintr'un singur jurământ se nasc: tiránie, ucideri de copii și de părinți, răsboaie civile, lupte și măceluri, vărsări de sânge și nenumărate cadavre. Căci de se făcea răsboi, poate și Saul și Ionatan își perdeau vieața, cădea mulțime de oșteni și astfel jurământul nu-i era nimănui spre mântuire.[1] Aceste însă nu s'au întâmplat, ci, potrivit stării lucrurilor, puteau să se'ntâmple. Dar fapt întâmplat e, că din călcarea unui jurământ a urmat peirea unui oraș și nenorocirea unui întreg popor. Ierusalimul, orașul în care se afla sicriul cel sfânt și cultul adevăratului Dumnezeu; orașul, în care s'au arătat îngeri, acest oraș, care de atâtea ori își bătuse joc de oștirile dușmane cel încunjuraseră, s'a dărâmat pentru călcarea unui jurământ. Acest oraș dimpreună cu poporul său a ajuns în sclăvie, pentrucă regele Zedechia a frânt jurământul dat lui Nebucadnețar, regelui babilonean; el adecă n'a păzit credința jurată, ci ș'a căutat un aliat de arme în regele Egiptului. Urmarea o știm.[2]

Din aceste toate se poate zugrăvì icoana jurământului, la care se gândește sf. Ioan, când îl combate cu atâta vehemență.

---

[1] Tot ce se ține de jurământul lui Saul este luat din XIV, 5.
[2] XIX, 3.

După cele expuse aici, putem înţelege care e jurământul combătut de sf. Ioan şi pentru cari cauze este a se considera ca păcat. Tot din cele înşirate înţelegem şi îndreptăţirea afirmărilor sf. Ioan: Nu te poţi împăca cu Dumnezeu, dacă despreţueşti jurământul;[1] jurământul, ori îl calci ori ba, tot te bagă'n pedeapsă; el răneşte mai rău decât sabia şi omoară mai iute decât pumnalul; cine a făcut un jurământ (jurământul acesta neconces, despre care e vorba), acela, zice sf. Ioan, deşi pare a trăi, mort este şi ş'a primit lovitura, şi precum acela, care a primit funia, mort este încă înainte de ce ese din oraş şi ajunge la locul de execuţie, aşa se întâmplă şi cu acela, care a jurat.[2] Inţelegem şi rostul afirmării lui că jurământul este cea mai grea sarcină,[3] precum şi rostul neobositului său zel întru stârpirea păcătoasei deprinderi a jurământului, cunoscând aceste toate vom înţelege mai bine şi însemnătatea cuvintelor Mântuitorului: «iar eu vă zic vouă nici decum să nu juraţi.... ci să fie cuvântul vostru: aşa, aşa; nu, nu; iară ce este mai mult decât acestea, dela cel rău este.[4]

(Va urma). *Nicolae Cotos.*

ROMÂNII ŞI RUTENII ÎN BISERICA GR.-OR. DIN BUCOVINA.

III.

Dela 1849, resp. 1854, rolul propagandei catolice avea să fie susţinut de uniţi — de origine şi provenienţă şi ei din Galiţia — în Bucovina.[5] In diferite rânduri s'au plâns Românii la guvernul ţării de intoleranţa bisericei catolice şi de râvna ei de a câştiga prozeliţi. Aşa fu îndreptată în a. 1857 cătră prezidiul ţării o plângere a profesorului de teologie Constantin Popovici, în care uniţii, toţi Ruteni din Galiţia, sunt numiţi «eine gestern über den Pruth hereingedrungene Partei».[6] Dar Catolicii mai târziu nu întrebuinţau alte mijloace, nici mai încolo nu propagau altfel de dragoste

---

[1] XIV, 1.

[2] XV, 5.

[3] VIII, 3.

[4] Mateiu V, 34, 37.

[5] Prin decretul din 4 Martie 1849 se desfăcu Bucovina de Galiţia, despărţirea desăvârşită se făcu abia în anul 1854, la 1860 se mai încercă o împreunare, dar fu zădărnicită de intervenirea tuturor stărilor din Bucovina, f. Kaindl, Gesch. der Buk. III. pg. 27. 28.

[6] Offener Brief zur Verteidigung des gr.-or. verstorbenen Theologieprofessors C. Popovicz von Euseb. Popovicz, gr.-or. Theologieprofessors Csernovitz 1891. pg. 14.

creştinească decât cea mai dinainte. Vre-o câteva specimene a acestei deosebite iubiri a deaproapelui ne vor ilustra îndeajuns năzuinţele nobile ale bisericei catolice faţă de cea gr.-or. In prima apologie a mitropolitului Silvestru Morariu, în care între altele ni se spune că dela 1849 încoace a încetat «vânarea după suflete» din partea Catolicilor («die directe confesionelle Seelenfängerei von Seite der abendländischen Geistlichkeit»), făcând loc unei propagande naţionale — cetim un raport al protopresbiterului gr.-or. Dionisie Mitrofanovici din Lemberg, care stătea sub jurisdicţiunea consistorului gr.-or. din Cernăuţi, despre relaţiile bisericei catolice şi unite faţă de cea neunită. Aşa ni se spune, că preoţimea romano-catolică şi greco-catolică înjură (beschimpft) religiunea gr.-or. publice, învăţând în biserică de pe anvon, că biserica «pravoslavnicilor e mai rea decât un grajd, şi ar fi mai bine pentru catolici de a merge într'un coteţ de porci, decât în biserica greco-orientalilor». «Schisma, această poartă a iadului, e mai rea decât religiunea mohamedană, şi fiecare să se facă mai bine Turc decât să primească ortodoxia» — glăsuia un al preot. Iar cooperatorul gr.-cat. din Lemberg, un anumit Bobrovici, vestea din biserică, că «schismaticii ar fi draci, şi biserica schismaticilor ar fi un sălaş al dracului».[1] Bieţii schismatici!

Dar aceste rele erau trecătoare; odată ce s'a despărţit Bucovina de Galiţia şi a rămas predicarea «iubirei evangelice» numai în sarcina Uniţilor din Bucovina, înţepăturile şi aluziile la biserica gr.-or. nu mai erau aşa «forte», se răreau cu timpul şi se uitau, mai ales, uşor.

Biserica ortodoxă în *această* direcţie n'a fost păgubită aşa de tare încât să fi avut multă vreme de a pătimì pe urma iubirei exuberante a bisericei catolice.

Cât a încetat controla Lembergului asupra Bucovinei, un vânt cald al libertăţii a înviorat toate elementele pline de vieaţă, şi biserica gr.-or. română ar fi putut uşor să dea uitării cele suferite în anii 1786—1849, dacă n'ar fi avut împreunarea Bucovinei cu Galiţia, această tristă epocă de slavizare chiar şi a numelor româneşti, şi o urmare grea şi nefastă — creşterea şi întărirea preste măsură, în mod nefiresc, a elementului rutean.

[1] Dr. Silvester Morar-Andrievicz, Erzbischof und Metropolit, „Apologie der griechisch-orientalischen Kirche der Bukovina". Csernovitz 1885. pag. 23.

După 1786 nu mai există hotar despărţitor între Bucovina şi Galiţia, şi multă lume, dar mai ales Ruteni, apucară drumul spre Bucovina slab populată, spre a nu se mai întoarce nicicând în ţara ce o *părăsise.* «Indată ce Austria ajunse stăpână şi iarăş nu mai fu o graniţă de spre Galiţia, începu o nouă descălecare rusească.[1] Incă de prin anii 1780—90 erau sate unde se vorbia rău româneşte, altele în care limba noastră n'o înţelegeau toţi locuitorii. Cu cât a trecut vremea cu atâta mai mult s'au strecurat în Bucovina de sus şi apoi în jos spre văile Siretului şi Sucevei Rusanii».[2]

Şi aceste inundări de străini au contribuit mai mult că cetim azi în statisticile oficioase că nu sunt Românii mai mult în majoritate covârşitoare, cum erau la finea veacului al XVIII-lea.

Câţi Ruteni au fost pe timpul anexării? Nu se ştie. Oamenii cari ne-ar fi putut da ştire despre ei, nu spun nimic, sau mai nimic. Splény nici nu pomeneşte de Ruteni, şi nu putem decât să deducem din această tăcere, că dacă erau apoi erau în număr foarte mic Rutenii în Bucovina. Altfel nu ne-am puteà explica, cum acest general aşa de acurat în toate, care a dat un raport aşa de amănunţit şi care îşi dădea silinţă să fie nepărtinitor şi drept cu fiecare, cum să fi omis de a amintì un popor de câteva mii pe când nu pregeta a spune că pe lângă cele 16124 de familii (sau vre-o 75000 suflete), ar mai fi fost 45 negustori, 58 armeni, 526 jidani şi 294 «vagierende Zigeuner».[3]

Cât despre Enzenberg, acesta vorbeşte undeva de «Rusniaci» în districtul Câmpulungului,[4] dar când e vorba de şcoale stărue să se înveţe pe lângă limba germană şi moldovenească şi limbile clasice, latina şi greaca, despre limba ruteană însă nici nu aminteşte măcar. Iar cărţile de şcoală sunt «halb deutsch und halb wallachisch»[5]

[1] Cea dintâi a fost între anii 1683—1699 când cu stăpânirea unui colţ al Moldovei de Poloni. Vezi mai pe larg N. Iorga, Neamul Românesc din Bucovina. Bucureşti Minerva 1905. pag. 224 şi urm.

[2] N. Iorga, Neamul Românesc din Bucureşti: pag. 225.

[3] Splény, Beschreibung pg. 166. D. Polek publică la finea descripţiei lui Splény pe lângă observările sale finale şi nişte „însemnări" care se află numai în copia din arhiva curţii imperiale şi a statului şi par a fi fost scrise în cancelaria curţii. Totodată crede d. Polek că autorul lor ar fi secretarul aulic v. Ienisch care a fost prezent la stabilirea hotarului Bucovinei. In aceste însemnări e vorba şi de „Rusniaci" cari ar fi însă mai puţini decât Moldovenii („minders beträchtlich") cf. pg. 162.

[4] Polek, Anfänge des Volkschulwesens pg. 42. nota 63.

[5] Idem. pg. 72.

Chiar dacă au existat Ruteni pe timpul anexării în Bucovina, trebue să fi fost numărul lor foarte restrâns, căci altfel nu li s'ar fi dat pretutindenea aşa de puţină importanţă sau nici o importanţă. Şi ceice revendică pentru Ruteni dela început un număr mare, nu o probează cu nimic, toate afirmările de acest fel sunt numai opiniuni şi ipoteze nesigure în lipsa unor documente evidente. Pe când n'avem documente precise despre starea populaţiei din Bucovina pe la 1774/75, avem destule indicii din reformele proiectate şi din cele introduse, că poporul băştinaş căruia îi se cuveneau drepturile ţării erau Românii. Ne-o arată aceasta Spléný, ne-o arată Enzenberg, ne-o arată reformele lui Iosif II.

Când invită Spléný în numele Mariei Therezia toţi deputaţii Bucovinei la jurământ, o făcu aceasta printr'o scrisoare *numai românească*. Şi de sigur va fi avut interes să fie înţeles de toţi [1]

Dar mai evident e, că pe timpul acela era numai o limbă a ţării, limba românească, din reformele şcolare. Spléný propune odată să se facă spre lăţirea unei culturi cât mai largi şcoale: «Ingleichen wäre es sehr nützlich, eine Deutsch und Wallachische Less-, Schreib- und Rechenschule zu errichten.» [2] Limba germană avea să se înveţe fiindcă ea avea să fie mijlocitoarea spre o civilizaţie austriacă, limba românească fiindcă era limba poporului din Bucovina. Limba ruteană nu e de lipsă, şi ce rost ar fi avut ea între Români? — «Constitutio criminalis Mariae Theresiae» încă s'a distribuit în ţară numai «in wallachischer Sprache» [3] şi doar s'a distribuit cu intenţia, ca să fie adusă la cunoştinţa fiecăruia, altfel n'ar fi avut sens răspândirea ei.

Şi în administraţie trebuea să fie cunoscută limba română. Spléný vorbind de «Constitutionen des Generalats-Conssils», a forului suprem în ţară, pretinde ca să fie: «1 deutsch und 1 wallachischer Secretär, jeder à 600 fl., 2 deutsche und 2 wallachische Canzellisten, jeder per 300 fl». [4]

Am văzut că şi Enzenberg vorbeşte numai de limba românească. Deasemenea nu ştie nici cancelarul Blümegen de altă limbă decât de cea a «Moldovenilor». [5]

---

[1] Rutenizarea Bucovinei şi cauzele desnaţionalizării poporului român, după datele autentice. De un Bucovinean, Bucureşti, Minerva 1904 pg. 20.
[2] Spléný, Beschreibung. pg. 125.
[3] Idem pg. 89.
[4] Idem pg. 79.
[5] Rutenizarea Bucovinei pg. 22.

Impăratul Iosif II. călătorind în a. 1783 prin Bucovina, se putea încredința din experiențele proprii despre nevoile poporului. El și scrie între altele consiliului aulic de răsboiu, că numai decât să-i trimită pentru judecătorie, mai ales pentru purtarea proceselor criminale, «den geschicktesten Auditor, der die Landessprache verstehet».[1] Și această «limbă a țării» nu putea fi alta decât cea românească; o spune de altfel însuș Impăratul, căci vorbind de necezitatea de a aduce funcționari străini în țară, cari *să știe limba românească*, crede că i-ar putea găsì în Bănat: «Vielleicht lassen sich noch ein paar gute Subjecten, *die der wallachischen Sprache wohl kundig sind,* in dem Temesvárer Banat ausfindig machen, um sie allhier mit Nutzen verwenden zu können».[2] In genere, dacă se făcea o petiție sau vre-o plângere la judecătorie, sau se cereau alte deslușiri, — tot se făcea românește. In oficii publice, în societate, în familie se vorbea numai românește.[3]

Cu ocaziunea călătoriei sale prin Bucovina se îngrijește Iosif II. și de soartea școlilor, poruncind generalului Enzenberg să întemeieze școli și să aducă învățători din Ardeal și Țara-Ungurească, cari să știe bine românește și nemțește.[4] Astfel de învățători, firește, n'au mai fost aduși atâția, odată ce fură predate școlile unei comisiuni din Lemberg.

O statistică oficioasă din timpul anexării nu avem; dar avem diferite rapoarte despre starea poporului, rapoarte în cari se amintește numai de *un* popor, de *o* limbă: de cea românească. Rutenii cari vor fi fost pe la 1774 în Bucovina erau în orice caz în număr disparent, într'un număr atât de disparent, încât Enzenberg, care face amintire odată de «Rusniaci», nu mai vorbește nicăiri de limba acestor «Rusniaci». Erau puțini Rutenii atunci, după-cum se exprimă dl Iorga în minunatul său mod de a caracteriza cu puține cuvinte, «așa de puțini și unii și alții (sc. Rutenii băștinași și cei robiți), încât conștiențiosii funcționari civili din vremea organizației de Austriaci îi uitau cu totul și pretutindeni: și în rapoarte și în statistică, ori unde ar putea, ar avea datoria să vorbească de dânșii».[5]

---

[1] Bidermann, Bukovina unter österreichischer Verwaltung, pg. 36.
[2] Idem. pg. 36, 37.
[3] Rutenizarea Bucovinei etc., pg. 24.
[4] Kulturh. und ethnogr. Skizen pg. 7.
[5] N. Iorga. Cuvinte adevărate pg. 70.

IV.

Dar, dacă au fost aşa de puţini Ruteni, cum de s'au înmulţit în timpul din urmă aşa de tare? O cauză a acestei creşteri repezi e sigur împreunarea Bucovinei cu Galiţia. Au fost şi înainte de anexare Ruteni în Bucovina de azi, căci boerii Moldoveni [1] deschizând «slobozii» aduceau pentru lucrarea moşiilor ţărani pe cari îi scuteau de bir — din toate ţările; şi în nordul Moldovei au imigrat mai ales Rutenii din Galiţia. Vor fi imigrat deci mulţi Ruteni în timpul acesta, însă cu timpul ei vorbiau numai româneşte şi «Austriecii n'au apucat decât o singură limbă în Bucovina.» [2] Şi profesorul de istorie dela Cernăuţi, dl R. Fr. Kaindl, ne spune, că Domnul Moldovei, Grigorie Alexandru Ghica, regulând zilele de muncă ale ţăranilor şi scăzându-le în 1766, făcu soartea acestora mai bună, şi urmarea a fost că imigrară mulţi ţărani nemulţumiţi din Galiţia, mai ales Ruteni («vorzüglich Ruthenen») spre Moldova. [3] Dar aceştia, fără drepturi, fără conştiinţă naţională, pur şi simplu lucrători cari îşi schimbaseră stăpânul, n'au constituit nici când o individualitate etnică. Ei erau numai «robi boerului». [4] Abia după anexarea Bucovinei, şi mai vârtos după împreunarea ei cu Galiţia, începu o nouă «descălecare rusească din Galiţia», [5] dar acum mai intenzivă.

Populaţia Bucovinei pela 1774 era rară, bun prilej pentru Austria de a aduce coloni din alte provincii ale sale mai împopulate şi sărace, şi de a slăbì totodată elementul compact românesc prin aceste descălecări de străini şi a delătura prin slăbirea lui temerea de o prea mare apropiere de Moldova, ţara-mamă, sau chiar o alipire de ea într'o bună zi. Spre acest scop chemă ţărani din Galiţia şi Transilvania. «Acum fură chemaţi ca ţărani privilegiaţi Ruteni din Galiţia, Ciangăi din Ardeal, Poloni şi Germani, şi aşa se întâmplă, că Românii îşi pierdură în secolul următor preponderanţa numerică.» [6]

Imigrarea din Galiţia fu o adevărată inundare, în 2—3 ani năvăliră Rutenii cu miile în ţinuturile Bucovinei. Intr'un raport al

---

[1] N. Iorga, „Neamul Rom." din Buc. pg. 224.
[2] Ibidem.
[3] Kaindl, gesch. d. Buk. II. pg. 131/132.
[4] N. Iorga, Cuvinte adevărate pg. 70.
[5] N. Iorga, „Neamul Rom." din Bucovina pg. 225.
[6] N. Iorga, Gesch. des rumän. Volkes. II. pg. 187.

comandamentului general din Lemberg cătră consiliul aulic de răsboiu cu datul de 12. I. 1779 se spune, că după ocuparea Bucovinei veniră din Galiţia atâţi Ruteni, încât numărul imigraţilor era la 1778 de 9000.[1]

Bucovina pe timpul anexării pur ortodoxă şi tot aşa de bine am putea zice, pur românească, îşi pierde caracterul său unitar împestriţându-se şi în privinţa confesiunilor şi a naţionalităţilor. Oamenii cari se pripăşesc aici nu erau nici Români nici ortodocşi, ci catolici, «parte arândaşi şi plugari, parte transfugi şi emigranţi din Ungaria şi Galiţia.[2]

Bogăţiile nerisipite ale ţării, ţarina prin multe locuri înţelenită, le promiteau un traiu mai bun şi mai lipsit de griji decât cel de acasă, unde-i apăsau nevoile. Şi apoi, învitarea guvernului şi privilegiile date celor noi veniţi, avea darul de a sporì considerabil numărul lor. Mai ales scutirea de serviciul militar pe 50 ani făcù pe mulţi să-şi părăsască ţara şi să-şi întemeieze altă vatră în Bucovina.[3] Bucovina devenì un fel de Canaan pentru populaţia săracă şi lacomă a Galiţiei. Galiţienii însă, oameni chibzuiţi şi cu gândul la câştiguri mari, nu pregetară de a-şi schimba şi credinţa, cei mai mulţi părăsind unirea trecură la biserica gr. or.[4] Şi aceşti Galiţieni ce puteau fi decât Ruteni? Uniţii câţi se oploşiră în Bucovina erau, după cum ne spune preotul catolic din Cernăuţi pela anul 1822, Anton Kunz,[5] toţi *din Galiţia*. Şi fiindcă erau temeri că unirea cu Roma va pierde toţi gregarii, aflară catatolicii de cuviinţă de a lua măsuri din vreme contra ortodoxizării. Intr'un timp se purtau chiar cu gândul de a clădì în oraşe biserici catolice şi de a aduce preoţi formaţi în Blaj,[6] nu pentru că ar fi fost între Români uniţi, ci mai mult pentru a întărì legăturile dintre Catolici şi Uniţii veniţi din Galiţia pe de o parte şi de a câştiga prozeliţi printre Români pe

---

[1] Polek, Anfänge des Volksschulwesens, pg. 42, nota 63.

[2] Polek, Ausgew. Kapitel pg. 31.

[3] Rutenizarea Bucovinei pg. 37.

[4] N. Iorga. Neamul Rom. d. Buc. pg. 256. Kanidl, Gesch. d. Buk. III. pg. 30.

[5] Preotul rom. cat. din Cernăuţi Anton Kunz din primul pătrar al secolului XIX. a purtat un fel de jurnal întitulat „Memorabilia Ecclesiae parochialis v. l. Czernoviciensis in Tractu Bukovino ab anno 1775 usque ad 1825“, folosind şi date cari nu le putea cunoaşte din experienţă. Unele capitole le-a tradus în germână şi le-a publicat dl Dr. I. Polek sub titlul amintit „Ausgewählte Kapitel etc.“ vezi pag. 42.

[6] Polek, Ausgewählte Kapitel, pg. 42, 43 nota 83.

de alta. Insă dela intenţii până la realizarea lor mai era un pas, un pas greu pe care-l zădărnicì episcopul Cherescul, arătând că s'ar putea isca «tulburări în popor». [1]

Totuş Rutenii uniţi cerură la 1811 un păstor sufletesc, şi acelaş Anton Kunz ne spune, că în Iulie 1811 venì (din Galiţia) «un anumit Alexius Stupnicki» spre a cerceta «cam câţi Ruteni s'ar afla» în Bucovina, [2] dovadă că Rutenii uniţi din Bucovina, cari au rămas prea puţin credincioşi Unirii, erau Ruteni veniţi din Galiţia. Ba mai departe ni-se spune, că la 1812 căpătară Rutenii iarăş un preot de al lor, pe «venerabilul Basilius Terlecki», [3] care mai târziu fu trimis la Iliria spre a convertì şi acolo «schismatici». Mai târziu (1814) căpătară Rutenii uniţi un alt preot în persoana lui Theodor Laurecki care se numia cu pomposul titlu «Parochus et Decanus ac Missionarius». [4] Aceşti preoţi ruteni uniţi serveau în aceeaş biserică cu romano-catolicii, până la ivirea unor divergenţe şi certe între ei. In 1821 primesc şi Rutenii uniţi biserica lor proprie şi se mută «în mod sărbătoresc» în biserica lor «dorindu-le Latinii tot binele.» [5]

Numitul Laurecki se vede a fi fost în genere cam răsboinic de fire, căci autorul «Memorabiliilor» se plânge că «decanul acesta greco-catolic» blăstăma Rutenii cari ascultau o missă latină, pecând pe de altă parte se silea de a recâştiga pe toţi Rutenii galiţieni trecuţi la biserica ortodoxă, cerând a-i convinge cu cuvântul, cu puterea şi cu ameninţări, şi nu arareori să fi avut conflicte grave cu preoţii gr.-or. dela ţară. [6] E caracteristic, că unde se vorbeşte, se vorbeşte numai de Ruteni uniţi veniţi din Galiţia şi trecuţi la ortodoxism şi de greco-orientali băştinaşi, adecă Români sau Moldoveni. Chiar A. Kunz [7] spune despre Laurecki, că în zelul său pentru Unire, se purta astfel ca şi când ar vrea să întemeieze o sectă miljlocitoare între «Galiţienii uniţi» — deci Rutenii, şi «Moldovenii neuniţi» — Românii din Bucovina. Multe izbânzi nu-i încoronară opera propagandistă a lui

---

[1] Ibidem.
[2] Polek, Ausgevählte Kapitel pag. 43.
[3] Idem, pag. 44.
[4] Idem, pag. 45.
[5] Polek, Ausgev. Kapitel, pg. 47.
[6] Idem, pg. 48.
[7] Ibidem.

Laurecki. Rutenii pierdură tot mai mult conştiinţa că odinioară au fost uniţi cu biserica latină, şi împreună cu acei Ruteni-mulţi puţini câţi vor fi fost — pe cari i-au găsit Austriacii în 1774 în Bucovina, alcătuiau şi ei o parte integrantă a bisericei răsăritene din Bucovina.

(Va urma.) *R. Cândea.*

SPOVEDIREA FEŢELOR BISERICEŞTI.

Prin anul 1854 episcopul de înălţătoare şi sfântă pomenire Şaguna trimitea clerului său o scrisoare-circulară, în care, între altele, spunea următoarele:

«— Am băgat de samă, cumcă una dintre scăderile şi lipsele cele mai de căpetenie, la care este supusă preoţimea eparhială, stă în *necunoştinţa legilor sau a canoanelor sfintei noastre biserici,* care împrejurare pe mulţi dintre preoţi îi duce la greşală şi la rătăcire fără de voia lor. Adevărat, că unii păstori, fiind aşa de norocoşi de a-şi putea câştiga o *Pravilă* ori un *Pidalion,* au prilej a străbate la cunoştinţa canoanelor; însă fiindcă asemenea cărţi sunt foarte rari şi scumpe, ba şi grele de întrebuinţat, dreptaceea, — având cu înaintea ochilor chemarea mea cea înaltă de a risipì întunerecul şi a răspândì lumina, în privinţa trebilor bisericii şi ale religiei, între creştinii, mie dela Dumnezeu încredinţaţi, şi cu deosebire între preoţii din această eparhie, — am întocmit o carte cu titlul: *Elementele dreptului canonic al bisericei dreptcredincioase răsăritene,* în care am desfăşurat aşezămintele S. noastre biserici, după canoanele S. S. Părinţi».

Am premis, înainte de a lămurì rostul acestor rânduri, constatarea lui Şaguna de mai sus, pentruca să putem face şi astăzi, după o jumătate de veac, aceeaş constatare, puţin măgulitoare pentru clerul nostru.

Într'adevăr, dintre toate ramurile literaturii bisericeşti, se pare, că nici unul n'a fost atât de neglijat şi nedreptăţit din partea preoţimii noastre, ca ramul canonic. Înţelegem această nedreptăţire în sensul, că pe terenul literaturii canonice preoţimea de rând e mai puţin orientată, decât pe toate celelalte ramuri ale chemării sale duhovniceşti. Şi nu se poate zice, că literatura canonică a bisericii noastre n'ar fi încă desvoltată, câtă vreme astăzi avem în traducere sau prelucrare românească aproape toate operile mai însemnate şi mai trebuincioase din ramul acesta, cari, pe vremea lui Şaguna, lipsiau încă cu desăvârşire. Dar oare câţi dintre preoţii noştri pot susţinea, că şi-au luat osteneala să cetească mai intensiv cel puţin *Dreptul canonic* sau *Euchiridionul* mitropolitului Şaguna, ca să nu mai amintim şi de alte colecţiuni canonice ale bisericii noastre? De bună samă, foarte puţini. Şi ce e mai caracteristic: pe mulţi dintre mirenii noştri îi auzim adeseori zicând, că noi, preoţii, suntem prea canonişti, prea

ţinem cu cerbicie la slova pravilelor moarte — câtă vreme noi, cei mai mulţi, abia dacă am văzut vre-odată *Pravila* cu ochii![1]

Ce e drept, în timpul mai nou, chestiunile de ordin canonic se propun mai intensiv şi de către profesori cu mai temeinică cvalificaţiune în seminariile noastre teologice şi astfel se poate zice, că generaţiunea mai recentă de preoţi şi sub raportul acesta este pregătită mai bine pentru chemarea sa pastorală.

* * *

Din necunoaşterea canoanelor urmează însă cealaltă nedreptăţire, care li-se face şi anume, că: în biserica noastră nu toate dispoziţiunile canonice se observă, nu toate se cinstesc şi se aplică pe o formă. Dar, în sfârşit, nici faptul acesta n'ar fi cel mai păgubitor pentru disciplina, ordinea şi vaza bisericii, câtă vreme este ştiut şi îndeobşte recunoscut, că o samă de canoane azi nu mai corăspund cu spiritul timpului şi cu împrejurările vieţii bisericeşti, sociale, culturale şi chiar politice, şi că, în urmare, acestea nici nu se mai pot observa cu toată rigoarea.

Adevărata nedreptate, după părerea noastră, zace însă în faptul, că în cinstirea canoanelor se observă o prea arbitrară libertate. Unele, cari, după oameni şi împrejurări, azi nu se mai potrivesc, le ţinem cu sfinţenie, iar altele, a căror observare ar cere-o tocmai interesul bisericii, le dăm uitării şi le nesocotim. Păstrăm în cinste unele dispoziţiuni canonice, cari şi-au perdut rostul în faţa vremurilor noastre şi în acelaş timp am lăpădat — în mod tacit — alte canoane, a căror îndrumare înţeleaptă şi folositoare pentru toate vremile este un semn invederat, că la aducerea lor într'adevăr a conlucrat darul Duhului sfânt, revărsat asupra sf. Părinţi ai bisericii. Nu ne vom extinde de astădată la ilustrarea cu exemple concrete a acestei afirmaţiuni — care unora li-se va părea nouă, altora prea îndrăzneaţă, — rezervându-ne să tratăm într'un articol special chestiunea aplicării unora din sfintele canoane bisericeşti.

Ne mărginim deocamdată a scoate la iveală un singur caz.

În «Pravila» sau «Îndreptarea Legii» tipărită pe româneşte cu cheltuiala mitropolitului Ştefan, la Târgovişte, în anul 1652, la Cap. 321, este un canon a lui Simeon Soluneanul, care sună aşa:

....«*Şi tuturor ne trebue să ne pocăim, Arhierei, Episcopi, Popi, Călugări, Călugăriţe, Bărbaţii, Muierile, Mireanii* şi nici unul să nu se desparţă sau să fugă de pocăianie şi de ispovedanie, *pentrucă toţi greşim*, ori cu cuvântul, ori cu lucrul, ori cu vederea, ori cu gândurile; ci trebuie

---

[1] O dovadă în privinţa aceasta este şi faptul, că cei mai mulţi sub Pravilă înţeleg o anumită carte mai groasă, pe care unii preoţi speculanţi şi uitaţi de sine, numiţi şi „păscălieri" o deschid creştinilor superstiţioşi, cari aleargă la dânşii în năcazuri, şi din care pentru bani scumpi le gâcesc, sau mai drept zis, le minţesc câte verzi şi uscate, îndrumându-i la felurite slujbe, care nu există şi care numai ei le ştiu iscodì — şi hrănind în chipul acesta credinţa deşartă în popor, spre batjocura creştinismului şi a tagmei noastre preoţeşti. Aceşti negustori de cele sfinte, de sigur, n'au nici idee, că *Pravila* sau *Îndreptarea Legii* este o colecţiune de canoane ale bisericii ortodoxe.

să ne pocăim, pentrucă şi Mântuitorul nostru zice şi al lui Botezătoriu, Ioan Dumnezeescul predică: «Pocăiţi-vă, că s'au apropiat împărăţia ceriurilor!»

«Deci grăiesc eu tare şi strig tuturor cu mine, pentru darul Mântuitorului nostru, să ne pocăim, ca să ne spăşim, căci şi sfinţiţilor şi mireanilor de treabă le este ispovedania şi pocăiania. Şi mărturiseşte de aceasta Apostolul, zicând: «Ispoveduiţi-vă unul altuia greşalele şi vă rugaţi unul pentru altul, ca să vă tămăduiţi!» [1]

E vremea postului mare al păresimilor. Preoţii ne pregătim pentru scaunul mărturisirii. În virtutea chemării noastre duhovniceşti aşteptăm şi pretindem chiar dela fiecare credincios din turmă să se înfăţişeze înaintea noastră spre a-şi mărturisì greşalele, în cari a alunecat, pentruca pocăindu-se să dobândească prin noi deslegare şi iertare dela Dumnezeu şi să se învrednicească de sfânta taină a cuminecăturii. Cerem zic, dela fiecare creştin să-şi împlinească datorinţa aceasta faţă de sufletul şi conştiinţa sa, faţă de biserica şi legea creştinească, în care s'a botezat şi osândim, ca pe o oaie rătăcită, pe cel care nu se mărturiseşte.

Se naşte însă întrebarea, oare noi preoţii ne împlinim această elementară datorinţă creştinească, căreia, în înţelesul canonului de mai sus, suntem deopotrivă supuşi cu toţi mireni? Câţi preoţi, de sus până jos, de toate stările şi rangurile, pot zice, că s'au mărturisit vre-odată după chirotonire? După cunoştinţa noastră, sau nici unul, sau foarte puţini. Iată, prin urmare, un canon, care-l nesocotim şi-l călcăm toată ceata preoţească şi călugărească. Şi pentruce? Pentrucă, deoparte nu-l cunoaştem, de alta fiindcă aşa ne-am pomenit şi nu avem nici un circular sau regulament,[2] care să ne oblige la datorinţa aceasta. Evident, că în cursul timpului însaş preoţimea a lăpădat partea aceea a canonului, care-i impune şi ei mărturisirea, păstrând în vigoare numai partea care priveşte pe laici.

Iar dacă vom supune acest canon unei analize moral-psihologice, vom afla mai multe argumente pentru susţinerea lui, decât pentru nesocotirea de care se împărtăşeşte şi azi.

Înainte de toate preotul, *ca creştin* este supus tuturor datorinţelor morale, prescrise de legea dumnezeiască şi bisericească. Astfel este obligat şi la taina mărturisirii, după preceptele bisericii, al cărei fiu este. Am văzut canonul, comentat şi de Şaguna, care încă constată, că *subiectul mărturisirii şi al pocăinţii este fiecare creştin,*[3] — deci şi preotul. Greşeşte deci, cela ce ar fi aplicat a crede, că mărturisirea nu obligă şi pe cei, cari au primit puterea legării şi a deslegării păcatelor.

---

[1] Cf. şi *Compendiu de dreptul canonic* al lui Şaguna, Sibiiu, 1868 pag. 52: *„...aşişderea în tot anul câte odată dator este a se ispovedui fiecare arhiereu, preot, diacon şi monah, în postul mare sau în cele 7 săptămâni dela Paşti până la Rusalii“.*

[2] Dacă conştiinţa fiecăruia nu e „regulament“ viu spre aceasta, — poţi pune pe hârtie oricâte „regulamente“ că nu vei folosì nimic. N. R.

[3] Op. cit. pag. 51.

În rândul al doilea preotul *ca om* încă este supus tuturor greşelilor şi slăbiciunilor legate de firea omenească. Ar putea oare vre-unul dintre preoţi să afirme, cu conştiinţa liniştită, că n'a alunecat în nici o greşală şi că prin urmare n'are trebuinţă de mărturisire? Nu numai că nu, dar toţi ştim şi cunoaştem preoţi, cari şi-au îngreunat *sufletul cu păcate mult mai grele,* decât cutare credincios al lor, şi cari, prin urmare, ar avea mult mai mare trebuinţă să-şi descarce conştiinţa prin mărturisire!

Până când, dacă s'ar aplica canonul acesta şi cu privire la preoţi, suntem de convingerea, că mulţi dintr'ânşii, ştiind, că până la dreptul judecător ceresc, au mai întâi să-şi dea sama de faptele lor şi înaintea mai marelui lor — să zicem înaintea episcopului — s'ar ferì de anumite greşeli şi păcate, bine ştiind, că acestea, la mărturisire, i-ar atrage o grea epitimie.

De altă parte obligată fiind mărturisirea feţelor bisericeşti înaintea arhiereului, acestuia i-s'ar deschide posibilitatea a-şi cunoaşte mai bine, mai intim clerul său — presupunând, fireşte, că fiecare preot îşi face din mărturisire chestiune de conştiinţă — şi astfel din aceasta ar rezulta un avantagiu şi pentru *disciplina internă a clerului.*

Şi în sfârşit câte sfaturi şi bune poveţe pastorale n'ar primì preotul, cu prilejul mărturisirii, dela arhiereul său, menite a-l ferì de greşală pentru viitor şi a-l întărì sufleteşte întru îndeplinirea chemării sale!

Din aceste consideraţiuni credem, că ar fi numai spre întărirea bisericii şi spre folosul preoţimii noastre, dacă s'ar aplica suspomenitul canon, decretându-se de obligătoare spovedirea feţelor bisericeşti.

De partea formală a chestiunii nu ne ocupăm, fiind de mai puţină importanţă. Preoţii bisericei surori greco-catolice, pe cât ştim, se mărturisesc cu prilejul sinodului protopopesc, înaintea a 2 3 preoţi mai bătrâni. Praxa aceasta s'ar putea aplica şi în biserica noastră, d. ex. cu ocaziunea conferinţelor preoţeşti. După părerea noastră însă, mai consult şi cu mai mult folos sufletesc s'ar aplica acest canon, *dacă fiecare preot ar fi îndatorat a se mărturisì, odată pe an, într'unul din cele patru posturi, înaintea arhiereului său.*

Altcum, am fi bucuroşi, dacă privitor la chestiunea aceasta, sulevată de noi, şi-ar rostì şi alţii cuvântul de dreaptă judecată. *Gh. Tulbure.*

Celce se dedă la plăceri şi patimi, va avea numai gânduri peritoare. Dar celce din iubire de adevăr se avântă la gândiri neperitoare şi divine, acela va ajunge la nemurire. Unul ca acesta se va bucura de cea mai înaltă fericire, pentrucă a cultivat schinteia divină din fiinţa sa, a primit şi a purtat pe Dumnezeu în sufletul său.

Plato: Timaeus 90.

Multora le lipseşte, nu întru atâta religiunea, cât mai vârtos raţiunea.

Fénelon.

PREDICĂ ÎN FORMĂ DE CONFERENȚĂ PENTRU PRIMA ZI DE PAȘTI.

Ce e Dumnezeu?

„Întru ale sale a venit și ai săi pe dânsul nu l-au primit“.
(Ioan I. 11).

Iubit popor!

Nu l-au primit, căci nu l-au cunoscut.[1] Dacă Domnii veacului aceluia îl cunoșteau, nici odată nu ar fi răstignit pe Domnul măririi.[2]

Dar că dânșii puteau să-l cunoască, ne adeverește însuș Mântuitorul. Mai de multeori le-a spus'o, atât cu grai viu, cât și semne le-a făcut și dacă totuș nu l-au cunoscut, acum nu mai au „cu ce a se mântuì de păcatul lor“.[3]

Și dacă nu au voit a crede lui Iisus, să fi dat crezământ cel puțin faptelor lui,[4] minunelor ce tot mereu le făcea în fața lor, în diferite locuri și timpuri.

Iată cum însuș Mântuitorul, din capul locului, le tae apa dela orice fel de desvinovățire: „De nu aș fi făcut lucruri întru ei, cari nimenea altul nu au făcut, păcat nu ar avea; iară acum au și văzut și m'au urât și pre mine și pre Tatăl meu».[5]

Ura e așa dară întunerecul acela gros, despre care se cetește în sfânta evangelia de azi, cumcă nu au cuprins lumina lumei; acea lumină vecinică adecă, care totdeauna în lume era și care, pe cum luminează acum pe tot omul ce vine în lume, tot așa lumina la început pământul cel fără formă și deșert și întunerecul de pe fața adâncului.[6]

Toate câte s'au făcut, cu ajutorul acestei lumini s'au făcut, și fără de dânsa nimica nu s'a făcut ce s'a făcut.[7]

Până când ceialalți trei evangeliști zugrăvesc, mai pe larg, ori mai pe scurt, veața de pe pământ a Învățătorului lor, sfântul Ioan, cel mai iubit dintre apostoli, întocmai unui vultur mândru și maestos, se pierde la înălțimi amețitoare și de acolo tălmăcește pe înțelesul neamurilor frânturi de adevăruri din dumnezeirea Dumnezeu-omului.

Drept recunoștință vecinică cătră evangelistul dumnezeirii Mântuitorului, sfânta noastră maică biserică a răsăritului, înțălepțește a orânduit, când a așezat ca cetirea evangeliilor, la slujbele mari dumnezeiești, să-și iee începutul cu Ioan, și ca în ziua de sf. Pași, căpetenia sărbătorilor, cetindu-se dela Ioan, să nu se cetească vre-o bucată de aceea,

[1] Ioan I. 5, 10, Luca XXIII 34. Fapt III 15.
[2] I. Cor. II, 8.
[3] Ioan XV. 22.
[4] Ioan X. 37, 38.
[5] Ioan XV, 22, 24.
[6] Facerea I. 2.
[7] Ioan I, 3—11.

care ar glăsuì despre învierea din morţi a lui Isus, ci o astfel de pericopă prin care se mărturiseşte Fiul a fi din veci de o fiinţă cu Tatăl.

Deci nu existenţa, pe carea numai nebunul o a tăgăduit întru inima sa,[1] ci natura lui Dumnezeu, ne-o desfăşură azi vulturul evangeliştilor.

* * *

Ce e şi cum e Dumnezeu, au cercetat oamenii înainte de Ioan şi nu vor înceta a cerceta până la sfârşitul veacului, fără să poată afla cândva un răspuns pe deplin mulţămitor, de vremece nemărginitul nu poate fi nici când pe deplin cuprins de făptura mărginită.

Pe cât de uşor îl aflăm pe Dumnezeu, dăm de existenţa lui, pe atât de anevoe putem afla, ce e Dumnezeu în adevăr, care-i fiinţa lui? Unul dintre cei mai adânci cugetători sfinţi părinţi, învaţă astfel: Dumnezeu e pretutindenea ascuns şi pretutindenea de văzut. Nimenea nu-l poate cunoaşte precum este în sine şi din contră, nimăruia nu-i este iertat să nu-l cunoască.[2]

Dar cu toate că nici pe departe nu suntem în stare a cuprinde dumnezeirea, aşa precum este ea în nemărginirea sa, şi a-i da o aşa numită definiţiune ştiinţifică, prin genul proxim şi diferenţa ultimă, totuş ea în înfinita sa bunătate şi înţelepciune, a purtat bună grijă, ca pentru ajungerea scopului nostru să-i putem da o noţiune subiectivă şi negativă, deosebindu-o clar de toate creaturile sale, şi pe de altă parte, comparându-o cu unele din ele.

Marele cuvântător al Romei, M. T. Cicero,[3] ne istoriseşte, cum odinioară filozoful Simonides, a fost poftit de patronul său Hiero, regele Siracuzei, ca să-i spună ce e Dumnezeu!?

Filozoful întrebat fiind să-i spună ce e Dumnezeu, a cerut timp de o zi, ca să se cugete la întrebarea grea şi neaşteptată. După trecerea primei zile, a mai cerut două zile, apoi din nou alte patru zile, şi aşa mai departe, tot de două-ori mai mult răgaz cerând. Dela o vreme regele perzându-şi răbdarea, îl trage la răspundere pe Simonides, că pentruce tot amână răspunsul! Of stăpâne, răspunse învăţatul ostenit, cu cât mă cuget mai mult şi mai adânc asupra întrebării ce mi-ai pus spre deslegare, cu atât mai rău mă încurc.

Tot astfel ne istoriseşte Plato, că într'o zi, a întrebat Socrate pe Timeu, că ce să fie Dumnezeu? Timeu a fost gata cu răspunsul, zicând, cumcă aceea ce nu e Dumnezeu a aflat de mult, dar aceea că ce să fie Dumnezeu el nu va căuta nici când.[4]

---

[1] Ps. XIII, 1.

[2] S. *Augustin* Tract. despre psalmul 20, n. 9.

[3] De natura deorum I, 1, cap. 22.

[4] Dialogul lui Plato, „Despre Univers“, l'a tradus în latineşte Cicero. Timeus a fost renumit istoric grec în Sicilia şi filozof pitagorit; coetan cu Plato.

Vom mai cerca scrisul unuia dintre învăţaţii vechei lumi păgâne, care a trăit înaintea legei evangelice, dar dacă totuş vom da de «locul priceperei» şi vom «afla înţelepciunea»[1] carea o căutăm.

Epictet este acest bărbat al lumei învechite, căruia socoteşte apologul creştin că s'ar mai plăti să-i dee cuvântul. In aşteptarea sa apologul amar se înşală. Distinsul filozof ne surprinde cu o mărturisire neasemănat mai goală, decum ne-au dat ceialalţi doi soţi.

Ascultaţi cum de iute se destrămă încrederea pusă în el.

Ca să pot descoperì mai de aproape, cumcă ce e Dumnezeu, sau eu însumi ar trebuì să fiu Dumnezeu, sau Dumnezeu ar trebuì să înceteze a fi Dumnezeu.

* * *

Dupăce ne-am încredinţat pe deplin cumcă: Înţelepţii toţi împreună nu-l pot vedea,[2] să ne îndreptăm privirile noastre dela învăţaţi la descoperirea dumnezeiască, dela ştiinţă la credinţă. Şi aici îl vom vedea cu sfântul Pavel tot numai «într'un chip întunecos» şi ca «într'o oglindă.»[3]

Întrebarea că ce e Dumnezeu, nime până azi nu a adâncit-o, pe baza sfintei scripturi şi a minţii sănătoase, ca fericitul Augustin. Să-l ascultăm aşadară şi pe el în deslegarea acestei grele gâcituri.

«Dumnezeu este negrăit, mai uşor zicem ce nu e, decât că ce e. Mai drept ni-l putem cugeta ca şi spune şi mai drept e, ca şi cum ni-l închipuim.[4] Cauţi ce să fie aceia, ce ochiul n'a văzut, urechea n'a auzit şi la inima omului n'a străbătut».[5]

În acest înţeles grăeşte şi tinărul Elihu, cătră dreptul Iov, când îi spune: «Iată Dumnezeul mare, carele învinge ştiinţa noastră»[6] şi de o astfel de stare sufletească este stăpânit şi marele proroc Isaia, când uimit exclamă: «Cu adevărat tu eşti un Dumnezeu ascuns».[7]

Tot din sfânta scriptură ne încredinţăm mai departe, că nu numai dinaintea minţii omeneşti este ascuns Dumnezeu, nu numai ştiinţa noastră o covârşeşte, ci orice fel de făptură, fie sufletească[8] fie trupească. Nimenea şi nimica nu este mai mare ca Dumnezeu.[9]

Toţi câţi au adâncit cândva fiinţa lui Dumnezeu, cu o inimă şi cu o gură, toţi ca unul, s'au grăbit a adeverì, cumcă nu au putut afla ceva mai mare ca Dumnezeu.[10] Nimic preste Dumnezeu, nimic fără de Dumnezeu, nimic după Dumnezeu; toate dela Dumnezeu şi toate pentru Dumnezeu.

---

[1] Iov XXVIII, 12, 20.
[2] Iov. XXXVII 24.
[3] I, Cor. XIII, 12.
[4] S. *Augustin* „De trinitate“ VII, 4, n. 7.
[5] „Enarratio in psalmos“ 85 n. 12, combină *Isaia* LXIV, 4. I. Cor. II, 9.
[6] Iov XXXVI, 26.
[7] Isaia XLV, 15.
[8] S. Grigorie Teologul zice, că nici îngerii nu-l pot cuprinde deplin pe Dumnezeu „Sionul Românesc“ Viena II, 1866 pag. 92.
[9] Ebrei VI, 13.
[10] F. Augustin.

Şi cu toate că «pre Dumnezeu nimenea nu l-a văzut nici odinioară»[1] nici că-l poate vedea[2] cândva, locuind el în lumina neapropiată, totuş acest Dumnezeu mare, precum e Dumnezeul nostru, tocmai pentru faptul că face minuni,[3] nu e un Dumnezeu mut şi surd, care să nu aibă inimă şi simţire a se coborî la făptura sa[4], când află că făptura cu orice preţ se nevoieşte a se apropia de înălţimea lui, ca să-l poată cunoaşte cel puţin într'atâta cât e lipsă spre mărirea lui şi mântuirea noastră. Însuş el prin rostul împăratului său Solomon numeşte: «Deşerţi pre toţi oamenii, cari nu-l cunosc».[5]

La cunoaşterea lui Dumnezeu putem ajunge, numai cunoscând mai întâi făpturile sale. «Din mărimea frumseţei făpturelor, după asemănare, se cunoaşte făcătorul»,[6] sau cum zice S. Pavel: «că cele nevăzute ale lui, dela zidirea lumii, din făpturi fiind cunoscute, se văd«.[7]

La toate făpturile văzute, noi oamenii suntem coroana, deci mai vârtos cu noi şi cu desăvârşirile noastre trebueşte asămănat Dumnezeu, ca încâtva să putem ajunge la ceva cunoştinţă despre natura şi însuşirile lui.

Din samă afară grea e însă cunoaşterea de sine, de aceea fericitul Augustin roagă pe Dumnezeu, ca să-i deie pricepere îndestulitoare a se cunoaşte pe sine şi atuncea va cunoaşte în destul şi pe Dumnezeu.

De sine se înţelege, că pentru a întra cineva în lăuntrul sufletului său şi a se examina, înainte de toate se cere credinţă în Dumnezeu: «Că dator este celce se apropie de Dumnezeu, să crează cumcă este, şi celor ce-l caută pre el, este dator de răsplătire»[8] zice testamentul nou, iară în legea veche se spunea, cumcă «Dacă nu veţi crede, nu veţi înţelege».[9]

De vremece numai pe atâta putem cunoaşte pe Dumnezeu, pe cât îl credem şi îi slujim, de aceea să urmăm şi noi tatălui copilului îndrăcit, dela Marcu, zicând: «Crez Doamne, ajută necredinţii mele».[10]

Toate desăvârşirile ce se află în om — dacă e iertat să le privim ca desăvârşiri — se află în mod neţărmurit şi în Dumnezeu; căci cum să fie în noi ceva bun, frumos şi desăvârşit, ce nu ar fi în Dumnezeu? Ştim că avem înţelegere şi voie liberă. Omul are iubire, Dumnezeu e iubire. Omul are: putere, milă sfinţenie, Dumnezeu e: putere, milă, sfinţenie şi aşa mai departe.[11]

---

[1] Ioan I, 18 şi I, epist. IV, 12.
[2] I. Timot. VI, 16.
[3] Ps. LXXVI, 14.
[4] *Bougand* E. „A keresztenség és Korunk" Nagyvárad 1883, I tom. pag. 88 şi 92.
[5] Inţelept. Solom. XIII, 1.
[6] Înţelept. Solom. XIII 5.
[7] Rom I. 20.
[8] Ebrei XI, 6.
[9] Isaia VII. 9.
[10] Marcu IX, 24.
[11] *Bougaud* l. c. 91.

Cel mai sărbătorit cuvântător al bisericei franceze, Bossuet, aşa îşi puse sieşi întrebarea: «Pentruce să existe nedesăvârşitul şi să nu existe desăvârşitul? De ce să fie acela, în care este mult din nimica, şi să nu fie acela, în care nu este nimica din nimica».[1]

Toate mărimele lui Dumnezeu corespund neajunsurilor noastre, ca să ni le suplinească. El *este acela în care se cuprind toate a căror lipsă noi o ducem.*[2]

Ascultaţi numai cu mare băgare de samă, cum se sileşte un episcop al timpului de aur al creştinismului a descrie unele din măreţiile lui Dumnezeu.

«Pe Dumnezeu îl putem întrucâtva simţi, meditând în tăcere; nu-l putem însă tâlcuì în cuvinte, aşa pe cum este el în sine. Căci ori de-l vei numì lumină, vei fi numit mai curând o făptură a lui decât pe el însuş, şi lui totuş nu îi vei fi zis pe nume. Ori de-l vei numì putere, vei fi numit şi arătat mai mult numai o calitate, o destoinicie a sa, decât propria lui fiinţă. *Ori de-l vei numì mărire nesfârşită, îi vei fi gâcit mai curând numai cinstea lui, decât pe el însuş.*

Dar la ce să mai fac aicea întreg pomelnicul acesta lung? Scurt şi la înţeles: Ori şi ce şi ori şi cât ai grăì despre Dumnezeu, vei spune în totdeauna numai o zidire, o făptură a mânilor lui, dar nici când pe el însuş. Căci ce vei putea spune, sau ceţi vei putea închipui cu vrednicie despre dânsul, când *el întrece orice grai şi orice închipuire?*

El este doară mai măreţ, decât orice măreţie, mai înalt decât orice înălţime, mai adânc decât orice adâncime, mai luminos decât orice lumină, mai limpede decât orice limpezime, mai strălucit decât orice strălucire, mai puternic decât orice putere, mai tare decât orice tărie, mai frumos decât orice frumseţe, mai adevărat decât orice adevăr, mai destoinic decât orice destoinicie, mai mare decât orice mărime, mai în vârtute decât orice mârime, mai bogat decât orice bogăţie, mai înţelept decât orice înţelepciune, mai binevoitor decât orice bunăvoinţă, mai bun decât orice bunătate, mai drept decât orice dreptate, mai blând decât orice blândeţe».[3]

De aici trebue că vine, cumcă Lactanţiu, († 320) numit altcum Cicero creştin, explică originea politeismului tocmai din înfinitatea ce o am schiţat. Dânsul socoteşte, că nemărginirea lui Dumnezeu într'atâta covârşeşte mintea oamenilor, că ei numai aşa s'au putut încâtva apropia de ea, dacă mai întâi o-au împărţit şi împărţindu-o, au înmulţit dumnezeirea în o mulţime de fiinţe dumnezeieşti, supuse una la alta.

*
* *

Măcar că în Dumnezeu: «veţuim şi ne mişcăm şi suntem»[1] totuş nici cu înţelepciunea lui Solomon, nici cu lumina Serafimilor nu putem să străbatem mai departe decât au străbătut înaintaşii noştri. Cea mai

[1] *Bossuet* „Elevations sur les Mysteres“ I. Elev.

[2] *Bougaud* o. c. p. 92, 93.

[3] *Novatian,* De trimitate c. 2. în traducere după „Răvaşul“ Cluj 1908 pag. 320.

strălucită dovadă despre neştiinţa sa, dă omenimea atunci, când se roagă la o fiinţă pe carea o presupune sieşi superioară. Şi n'a existat om care să nu se fie rugat în vieaţa sa la Dumnezeu.

Pe când sfântul Pavel, apostolul neamurilor, urmând modului de gândire şi de vorbire a învăţaţilor greci, predica în aeropagul lor, cumcă: *în Dumnezeu* veţuim şi ne mişcăm şi *suntem*,[1] un alt învăţat al zilelor noastre întoarce teza şi zice, cumcă *Dumnezeu e în oameni*, zice adecă «Conştiinţa e prezenţa lui Dumnezeu în om».[2]

Fie cum va fi, ori noi în Dumnezeu, ori Dumnezeu în noi; sau că noi în el şi el în noi oamenii, totuş noi nici când nu-l vom putea cunoaşte aşa precum e el în sine. Deaceea mărturisirea noastră nu e mărturisirea cunoaşterii şi a ştiinţii, ci e mărturisirea credinţii. Biserica zice «*Cred* în unul Dumnezeu» şi nu că ştiu, sau cunosc un Dumnezeu!

Plin de înţelepciune şi de spirit de observaţie e răspunsul lui Maxim Gorkij, ce-l dă în opera sa dramatică «Azilul de noapte», unuia care întreabă: «este Dumnezeu» «*este de crezi*».

Da, *de credeţi*, nu numai este, dar îl veţi şi înţelege[3] *îl veţi cunoaşte pe atâtă, cât e de lipsă ca să-l iubiţi.* Aceasta ni-o spune F. Fulgenţiu,[4] († 508), augustinul veacului său zicând: Dumnezeu nu este de a fi necunoscut, pentrucă este negrăit, se cunoaşte de către credincioşi pentru a fi iubit, deşi nu se poate tălmăci, nici cu limbele omeneşti, nici cu cele îngereşti.

Cum să-l tălmăceşti, sau să-l cunoşti, când nu te poţi cunoaşte pe tine însuţi? Dela naştere şi până la moarte, dela leagăn până la sicriu, te mişti tot numai în enigme. Tot traiul nostru pământesc e un şir lung de neînţelegeri mari.

Te naşti, păşeşti pe locul de luptă, când te mână Domnul, şi în loc să-ţi pui serios întrebarea grea, cumcă unde ai pornit, tu te mulţămeşti cu aceea că verşi părae de lacrimi. Mori, părăseşti lupta vieţii, când te chiamă cela ce te-a trimis şi acuma iarăş în loc să te bucuri că te scapi de dureri şi osteneală, sau ca să plângi, căci te despoaie de plăcerile şi măririle vieţii, tu în ambele cazuri, tremuri de frică.

Ţie nu ţi-a descoperit nime nimica când ai venit, tu la rândul tău asemenea vei tăcea când te duci. Unde să aflăm deci rostul părândărei omului în lumea asta? În voia şi natura lui Dumnezeu, carele e preaînţelept şi prea bun, prea drept şi prea milostiv, atotştiutor şi atotputernic.

Sfântul Grigorie cel Mare ne învaţă, cumcă: «*atuncea vorbim mai cu demnitate despre Dumnezeu, dacă* cugetând asupra atotputinţii şi mărimii lui, cuprinşi de uimire şi mirare, *tăcem*».[5]

---

[1] Fapt. XVII 28.
[2] Fapt. XVII 28.
[3] Victor *Hugo* „Postscriptum de mavie".
[4] Isaia VII. 9.
[5] Contra Arianos responsum ad obiectionem 2.
[6] Moral. 27 n. 74.

Deoarece eu nevrednicul robul lui Dumnezeu, nu numai că am vorbit, dar fără îndoială în mai multe locuri voiu fi şi vorbit greşit despre fiinţa lui Dumnezeu, aşa îi mai spun odată fiinţa, nu cu ale mele cuvinte slabe, ci cu ale sfintei Scripturi, carea nu poate greşì:

«Pre atotputernicul noi nu-l cuprindem. Măreţ în putere şi judecată, şi plin de dreptate, *el nu răspunde nimănui.* De aceea oamenilor, temeţi-vă de dânsul. *Înţelepţii, toţi împreună, nu-l pot vedea.*[1] Amin.

Gruia.

PREDICĂ PENTRU ZIUA A DOUA DE PAŞTI.

Iubiţi Creştini.

«Christos a înviat» sunt cuvintele cu cari se întâmpină şi salută creştinii în zilele acestea de mare sărbătoare.

«Christos a înviat» sună de pe buzele şi dela inima tuturor acelora, cari mai au în sufletul lor încă puţină credinţă adevărată în Dumnezeu şi unul născut fiu al său.

«Christos a înviat» este salutarea de pace şi dragoste a tuturor fiilor adevăraţi ai bisericei creştine. — «Christos a înviat» sunt cuvintele cele dintâi, sunt vestea cea dintâi, care au auzit-o învăţăceii Domnului despre bunul lor învăţător, prin rostul preacuratei fecioare Maria. Preasfânta fecioară venind dela mormântul lui Isus, prin aceste cuvinte vesteşte faptul cel mare, minunea minunilor, plinită în pământul făgăduinţei. Cel chinuit şi batjocurit, cel răstignit, celce şi-a vărsat sângele pe cruce pentru păcatele oamenilor, acela s'a sculat din mormânt, după cum ne spune şi ap. Pavel: «Acela care s'a dat pentru păcatele noastre, s'a sculat pentru îndreptarea noastră» (Romani 4,25). Isus Christos Mântuitorul a înviat din morţi ca un biruitor al morţii, ca un împărat al ceriului şi al pământului. Dătătoriul de vieaţă a înviat din morţi ca să dea omului vieaţă vecinică.

Ceriul cu îngerii şi pământul cu oamenii se bucură şi dau mărire lui Dumnezeu, căci iată a venit pacea şi libertatea, dragostea şi adevărul pe pământ, ca să se sălăşluiască între oameni.

I.

Invăţătorul cel atotbun şi atotsfânt, carele a suferit martiriul dela oameni pentru învăţăturile sale mântuitoare şi fericitoare, iată a venit din moarte iarăş la vieaţă, dintre morţi a venit între cei vii, între oameni, şi iarăş numai şi numai pentru oameni. Ierusalimul s'a cutremurat, poporul jidovesc s'a tulburat, frică şi cutremur a cuprins sufletele fariseilor şi cărturarilor jidovi. Cum adecă, acela carele a fost judecat şi osândit de dânşii la moarte, al cărui mormânt ei l-au sigilat şi l-au păzit prin ostaşi, acela în loc de a fi pierdut pe veci, acum, cu dela sine putere, a înviat, s'a sculat din morţi şi ieşind din mormânt iar umblă printre oameni, iar cutează a propoveduì cuvântul evangeliei mântuirii, cuvântul vieţii celei

[1] Iov. XXXVII 23. 24.

vecinice, cu putere îndoită. In loc de a înceta sminteala aceasta despre Isus şi în loc de a fi putut pune capăt împărăţiei celei nouă, vestită de acel Isus, iată că aceasta împărăţie se întemeiază şi mai tare, se întăreşte, ba chiar îşi lăţeşte hotarele sale, iar dânşii, cei puternici ai poporului jidovesc, trebue să mărturisească, că sunt nişte nemernici şi neputincioşi. Negura şi întunerecul nopţii fug şi se împrăştie dinaintea puterii soarelui dătător de vieaţă, şi adevărul vieţii vecinice iasă din mormânt.

Ca un trăsnet din înălţimele cerului senin, ca un fulger din văzduhul limpede, vine peste întreg poporul jidovesc vestea cea minunată a învierii Domnului. Nici nu putea să fie după placul şi după dorinţa celor din legea jidovească fapta aceasta a mântuirii. Dânşii doar credeau şi susţineau, că numai dânşii sunt meniţi şi aleşi spre a fi părtaşi de fericire, numai dânşii pot fi popor ales a lui Dumnezeu, fiii cei adevăraţi şi moştenii împărăţiei ceriurilor. Şi acum Isus Christos Mântuitorul lumii nu pune margini împărăţiei aduse de dânsul, dragostea lui dumnezeiască nu cunoaşte hotare, păstorul cel atotbun nu închide raiul, fericirea şi împărăţia ceriurilor naintea nimănui. Raiul, fericirea vecinică, împărăţia ceriurilor, împărăţia luminei, a vieţii, se deschide şi rămâne deschisă tuturor acelora cari o voesc, mântuirea se împărtăşeşte tuturor acelora cari o caută cu inimă curată. Toţi oamenii sunt deopotrivă fii ai lui Dumnezeu, toţi pot fi deopotrivă buni şi deopotrivă vrednici de a se apropia de Domnul, toţi pot să se împărtăşească în mod egal de iubirea tatălui ceresc. Jidovii nu puteau pricepe cum de se poate aşa ceva, în mintea lor această egalitate nu putea să încapă; iar istoria ne învaţă şi ne dovedeşte deja de 2000 de ani, că aceasta e adevărat, aşa s'a întâmplat, aşa s'a făcut, şi azi aşa este şi în veci aşa va fi: toţi sunt deopotrivă înaintea lui Dumnezeu, şi fiecare după vrednicia sa proprie e răsplătit de Dumnezeu.

Egoismul şi răutatea jidovilor sunt batjocurite, templul şi fala Sionului jidovesc cad în ruine, şi măreaţă se înalţă biserica religiunei creştine, ca un monument vecinic al păcii şi al iubirii. Zadarnice sunt uneltirile vrăşmaşe ale jidovilor în decurs de veacuri, zadarnice sunt uneltirile vrăşmaşe ale oamenilor abătuţi dela credinţa adevărată, zadarnic voeşte duhul vremii să sgudue temeliile neclintite ale bisericei; biserica lui Christos, ca biserică a dragostei şi a păcii, stă şi rămâne vecinică, după cuvintele întemeietorului ei: «Nici porţile iadului nu o vor dărâma pe ea».

Nu poate lanţul greu al iernii geroase să ţină natura încătuşată, când soarele cald şi dătător de vieaţă al primăverei frumoase rechiamă natura la înviere, la vieaţă, la libertate. Nu poate nici adevărul să rămână ascuns în temniţa întunecată, când dreptatea cea vecinică rupe lanţul şi lăcatul de fier, pus prin uneltire omenească.

La bunătatea şi la inima cea blândă a lui Isus Christos toţi pot venì şi toţi pot afla adăpost: cei osteniţi odihnă trupului şi sufletului, cei întristaţi mângăere şi bucurie, cei răniţi alinarea durerilor, căci plin de iubire nemărginită, el chiamă pe toţi zicând: «Veniţi la mine toţi cei oste-

niți și însărcinați și vă voiu odihnì pe voi» Matei, 11 27. Tot celce voește a se apropia de Domnul o poate face, de va dovedì credință adevărată în Isus Christos cel înviat din morți.

II.

Invierea Mântuitorului nostru din morți, iubiților creștini, este sigilul mântuiri noastre. Prin învierea sa a învins moartea carea stăpânea pe om dela Adam. Apostolul Pavel ne spune «Precum prin om a venit moartea prin om a venit și învierea morților, căci precum toți cei întru Adam mor, așa și toți cei întru Christos vor învia». (Cor. 15. 21, 19.) Prin învierea sa s'a dovedit de Dumnezeu adevărat, și s'a adeverit mărturisirea sutașului «cu adevărat fiu al lui Dumnezeu a fost acesta». Născut din preacurata fecioară, curat și fără de păcat, ba chiar și de umbra păcatului fiind lipsit, pe dânsul moartea nici nu l-a putut stăpânì. Stăpân fiind al cerului și al pământului, chiar în iad s'a pogorât, ca să slobozească pe cei robiți din păcat și să-i aducă din moartea vecinică la vieața vecinică.

Precum vestea cea minunată a nașterii în iesle, așa și vestea cea minunată a învierii din morți se lățește și vestește de îngeri și de oameni în cele patru părți ale lumii, trezind bucurie și nădejde sfântă în tot sufletul curat și în toată inima simțitoare. Ingerii șezând pe piatra mormântului vestesc mironosițelor, mironosițele spun învățăceilor, iar învățăceii, întăriți de Duhul sfânt și trimiși de Domnul, merg în toată lumea și vestesc la toată făptura pe Isus cel înviat din morți. Vestea învierii trezește omenimea din somnul cel greu și omul din nou pornește pe calea ce duce la adevăr și fericire, dar nu mai mult dibuind și pipăind prin întunerecul neștiinței sale, ci pe calea cea arătată și luminată de Domnul, având pe drumul acesta toiag de apărare și sprijinire, credința în Isus Christos, credința în ajutorul și bunătatea sa cea nemărginită. Omul pleacă spre steagul fâlfâitor al luminii și al dreptății, având ajutorul Domnului, armă de nebiruită biruință, și având totodată siguranța, că cu fiecare clipă se apropie tot mai mult de izvorul vieții, de fericirea deplină, căci știe, că prin învierea Domnului toată noaptea și tot întunerecul se schimbă în lumină: o vieață nouă încolțește în pământul eliberat de sub jug.

Inșiși oamenii ne dovedesc, că vestea învierii trezește deosebite sentimente între dânșii. Pe cei buni și curați cu inima îi cuprinde bucurie și plăcere. Pe cei răi frică și ură, căci a înviat Domnul cel a toate știutor și răsplătitor a toate, dânșii se tem de descoperirea faptelor lor săvârșite în întunerecul conștiinței lor, se tem de lumina cea puternică, carea arată toate în înfățișarea lor adevărată. Cel rău în conștiința sa nici nu poate iubì pe cel care îi vădește și descopere toate faptele și îi arată meritele adevărate. Ca o suflare dătătoare de vieață străbate învierea în lumea întreagă. Prin dânsa se dovedește, că toate cele prezise de proroci sunt adevărate, că cel trimis de tatăl cel ceresc, e Dumnezeu adevărat, e Mântuitorul Mesia cel prezis, că adevărata credință e cea mărturisită de Domnul Isus, credința în unul adevăratul Dumnezeu. Această credință se întărește

în inimile tuturor oamenilor, şi printr'nsa sufletele câştigă putere de a se apropia cu îndrăzneală de Dumnezeu.

Ca Dumnezeu adevărat s'a dovedit pe sine prin întreagă vieaţa sa şi prin învierea sa, ca Dumnezeu adevărat îl vădesc, îl arată învăţăceii lui, după înălţarea la cer. Invăţăceii prin numele şi în numele lui Isus fac minuni. Prin puterea primită dela învăţătorul lor din pescari neînvăţaţi se fac tot atâţia învăţători puternici ai omenimei, cari învaţă ca unii cari au putere dela Dumnezeu şi nu dela oameni. Prin învăţăturile lor primite dela Domnul, spre a le împărtăşi oamenilor, dânşii schimbă toată înfăţoşarea lumei, după cum ne spun sfinţii părinţi: «Prin evangelia Domnului flacăra iadului se potoleşte, boldul păcatului se pierde, puterea morţii se nimiceşte, şerpele amăgitor amuţeşte în prav, şi piere în svârcoliri neputincioase, peşterile de tâlhari se prefac în temple de pace, mormintele batjocurite ale martirilor credinţei în paturi de trandafiri, din păgânii plini de patimi se fac eroii şi martirii creştinismului». In locul egoismului cras al păgânismului şi jidovismului, se dă principiul: iubiţi-vă între olaltă, iar porunca cea mai mare e: să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău şi pe deaproapele tău ca însuţi pe tine. Frumos şi maiestos răsare în amurg vieaţa creştină adevărată, şi sufletul priveşte cu extaz şi fericire în viitoarea împărăţie a nemuririi.

III.

Intreagă vieaţa Mântuitorului nostru se desfăşură înaintea ochilor noştri ca un câmp plin de roduri bogate şi fericitoare, ca o pajişte plină de flori mirositoare şi neperitoare. Şi de aceste toate noi oamenii putem avea parte, căci pentru noi sunt date toate acestea, şi în schimb ni se cere numai credinţă adevărată, mărturisită prin faptele noastre. Dacă noi, iubiţilor creştini, cerem dela aceia, cărora le-am făcut vr'un bine trecător, ca dânşii să fie faţă de noi cu credinţă, cu cât mai mult poate să o ceară aceasta dela noi acela, carele ne-a dăruit nouă darurile vieţii şi ale fericirii vecinice, care zilnic dovedeşte faţă de noi îndurare şi bunătate nemărginită. Credinţă cerea Mântuitorul dela aceia, cari se apropiau de dânsul ca să-i înveţe şi să-i vindece, şi dela noi încă se cere credinţă creştinească adevărată.

Zilele sărbării învierii Domnului trebue însă să ne clarifice, că în timpul de acum aproape toate însuşirile trecătoare şi calităţile vremelnice le vedem mai mult îngrijite şi preţuite de oameni, iar credinţa adevărată nu e preţuită şi mărturisită, parecă a rămas în trecutul frumos şi glorios al bisericei noastre, şi acum ea mai mult tânjeşte decât vieţueşte în sufletele fiilor bisericei. Mulţi se fălesc cu buzele lor, că au credinţă, şi chiar voesc să folosească credinţa ca o podoabă, o decoraţie frumoasă şi atrăgătoare, cu care să se mândrească din când în când, la sărbători mari. Unii ca aceştia îndrăznesc chiar a avea convingerea, că având o astfel de credinţă au plinit pe deplin, ba poate au şi întrecut măsura datorinţelor lor creştineşti. Unii ca aceştia uită că Mântuitorul după temeinicia credinţei lor răsplătea şi ajuta pe oameni. Dânşii uită de cuvintele

zise cătră bolnava vindecată: «Credința ta te-a mântuit»; de cuvintele zise cătră părintele rugător pentru fiul său muribund: «Fie ție după credința ta». Da, iubiților creștini, după credința noastră ne va răsplăti nouă Domnul la timpul său, după credința noastră va fi judecată vieața noastră pământească. Insăș vieața noastră ne învață și ne dovedește lipsa credinței. Celce nu are credință adevărată nu are liniște nici aici pe pământ, căci neavând credință în Dumnezeu, în cine se va încrede cu tărie în zilele năcazurilor, unde va căutà scăpare și mângăere în zilele tristeței și amarului. Că ce înseamnă a avea credință adevărată, și că ce putere are ea, numai atunci putem judeca, când vine peste noi greul vieții, cu dureri și necazuri, atunci cu toții știm cere ajutorul Domnului. Noi în zile de durere și necazuri ne aducem aminte de Domnul, în zile de bucurie și îndestulire însă nu aflăm de lipsă a avea credință și mai ales a o mărturisì. Noi ne mai și amăgim, că purtare noastră poate rămânea nerăsplătită. Nu e așa! Răsplata nu rămâne, și noi să nu ne mirăm când rugăciunile noastre — pe cari noi credem a le fi rostit cu inimă ferbinte și cu suflet curat — rămân neascultate de Dumnezeu și cererile nu ni se plinesc. Să nu credem, că cercetând numai în sărbători mari lăcașul dumnezeesc și aducându-ne cererile înaintea tronului ceresc, suntem deja îndreptățiți a aștepta plinirea lor. Stăm departe de adevăr. Dacă noi avem rar și puțin timp pentru Dumnezeu, pentru mărturisirea credinței noastre, apoi să nu cerem ca făcătorul ceriului și al pământului cel atotdrept, în fiecare clipă a doririlor noastre să ne stea în ajutor, plinind pe deplin tot ce cerem. Cine nu are timp ca în toate zilele de bucurie să-și aducă aminte și să mulțămească lui Dumnezeu prin mărturisirea faptică a credinței sale, acela nici în zile de necazuri să nu aștepte împlinirea tuturor cererilor sale. Credința adevărată faptic mărturisită, e pentru om ca un far luminător pe marea vieții noastre. Precum se ridică luceafărul de seară pe ceriu și străbate cu razele sale în pădurea umbroasă, și precum luna plină revarsă lumina sa în întunerecul nopții negre, luminând cărările singuratice, tot așa se ridică și credința pe ceriul vieții noastre pământești, și razele ei străbătând în întunerecul vieții noastre dau sufletului nostru lumina adevărată a mântuirii. Credința în Dumnezeu tatăl și cel trimis al lui, adecă în fiiul cel înviat din morți să ne însoțească pe toate căile vieții noastre pământești.

Acum când firea și natura întreagă reînvie și ne aduce și ea aminte de învierea Domnului, să reînvie și credința noastră spre mântuirea sufletului nostru și spre câștigarea vieții cei de veci. Credința adevărată în fiul cel preasfânt al Tatălui să ne însoțească și să ne întărească toate zilele vieții noastre, ca la învierea a doua să înviem și noi spre vieața de veci, ca să luăm moștenirea fiască, primiți fiind de judecătorul cel atotdrept, prin cuvintele: Veniți binecuvântații părintelui, de moșteniți împărăția ceriurilor, carea este gătită vouă dela întemeierea lumei. Amin.

Prof. Crăciunescu.

(Rostită în catedrala din Sibiiu, a doua zi de Paști a. 1907.)

DIN SCRIERILE S. IOAN CHRISOSTOM.

Cuvântare la ziua Învierii Domnului.

Binevenit ne este astăzi timpul, ca noi toţi să strigăm cuvântul cel zis de fericitul David: «*Cine va grăì puterile Domnului auzite va face toate laudele lui*» (Ps. 105. 2). Că iată ne-a venit nouă sărbătoarea cea dorită: *Ziua învierii Domnului nostru Isus Christos.* Cauza păcii, izvorul împăcării, surparea răsboiului, stricarea morţii, învingerea diavolului. Astăzi oamenii cu îngerii stau împreună, şi cei îmbrăcaţi în trup înalţă cântări de laude împreună cu puterile cele fără de trup. Astăzi s'a stricat tirănia diavolului, astăzi legăturile morţii s'au deslegat, biruinţa iadului s'a pierdut. Deci astăzi iarăş este timpul, ca să zicem cu prorocul: «Unde-ţi este moarte boldul? unde-ţi este iadule biruinţa? Astăzi stăpânul nostru Christos a sfărâmat porţile cele de aramă şi însaş faţa morţii a pierdut-o. Dar ce zic: faţa ei? Chiar însaş numirea ei a schimbat-o, deoarece nu se mai numeşte moarte, ci adormire şi somn. Inainte de venirea lui Christos şi de lucrările crucei şi numai numele morţii era înfricoşat, deoarece omul cel dintâi, dupăce a fost făcut, în loc de altă mai mare pedeapsă, cu dânsa (cu moarte) a fost osândit auzind: «*Că ori în ce zi veţi mânca, cu moarte veţi murì*» (Fac. 2. 16). Şi fericitul Iov asemenea a numit-o zicând: «*Moartea bărbatului este odihnă*» (3. 23), iar prorocul David zice: «*Moartea păcătoşilor este rea*» (Ps. 32. 22). Ci nu numai moarte se numea despărţirea sufletului de trup, ci şi iad. Că ascultă pe patriarhul Iacob zicând: «*veţi pogorî bătrâneţele mele cu întristare la iad*». Şi pe prorocul zicând: «*Deschisu-şi-a iadul gura sa*», şi pe alt proroc: «*Mă va mântuì pe mine din iadul cel mai de jos*». Şi în alte multe locuri ale testamentului vechiu se numeşte mutarea cea de aici: moarte şi iad.

Iar dupăce Christos Dumnezeul nostru s'a adus pe sine jertfă, lucrările crucii s'au sporit, stăpânul cel iubitor de oameni a şters numirile acestea şi a adus petrecere nouă şi străină în vieaţa noastră, aşa că mutarea cea de aici se zice adormire şi somn. Şi de unde este aceasta învederat? Ascultă pe însuş Christos zicând: «*Lazar prietenul nostru a adormit şi merg să-l deştept pre el*» (Ioan 11. 11). Căci, precum ne este nouă uşor a deştepta pe celce doarme, aşa şi stăpânul nostru a deşteptat pe cei morţi. Şi deoarece cuvântul cel zis de dânsul era nou şi străin, nici ucenicii nu l-au înţeles, până când amăsurat nepriceperei lor, le-a spus mai învederat. Incă şi fericitul Pavel, învăţătorul lumii, scriind către Tesaloniceni zice: «*Nu voiu să nu ştiţi voi pentru cei adormiţi ca să nu vă întristaţi ca şi cei ce nu au nădejde*». Şi iarăş airea: «*Noi cei vii, cari vom fi rămaşi, nu vom întrece pre cei adormiţi*» (Tes. 4. 15). Şi în alt loc: «*De credem că Isus a murit şi a înviat, aşa şi Dumnezeu pe cei adormiţi îi va aduce împreună cu el*» (Tes. 4. 14).

Văzut-ai că pretutindenea moartea de acum se numeşte adormire şi somn? Văzut-ai că ceeace mai nainte avea faţă înfricoşată, acum, după

învierea lui Christos, s'a arătat lesne de defăimat? Văzut-ai cât de strălucită este învingerea învierii? Din cauza acestei învieri ne-au venit nouă nenumărate bunătăţi. Căci prin înviere s'a pierdut amăgirea diavolului; pentru înviere moartea se ia în râs; pentru înviere toată vieaţa de acum o trecem cu vederea; pentru înviere ne nizuim spre cele ce vor să fie şi cu nimic vom fi mai puţin, de vom voi, decât cei fără de trupuri. Astăzi învingerile cele strălucite sunt pe partea noastră; astăzi stăpânul nostru, dupăce a dobândit învingere asupra morţii şi dupăce a stricat tirănia diavolului, prin înviere ne-a dat nouă calea cea către mântuire. Deci toţi să ne bucurăm, să săltăm, să ne veselim. Căci deşi a învins stăpânul, bucuria şi veselia este de obşte şi a noastră, deoarece toate le-a lucrat pentru mântuirea noastră; şi prin cele prin cari ne-a învins pe noi diavolul, prin acestea a învins acum Christos; acelea arme le-a luat şi cu acestea pe dânsul l-a surpat. Şi acum? Ascultă: fecioara, şi lemn şi moarte au fost semnele învingerii noastre. Pentrucă fecioara era Eva, necunoscând încă bărbat, când a pătimit amăgirea, lemn era pomul şi moarte cea împotriva lui Adam.

Văzut-ai cum fecioara, lemn şi moarte s'au făcut semnele biruinţii noastre? Deci vezi acum cum chiar acele s'au arătat cauze ale învingerii? In locul Evei, Maria; în locul pomului cunoştinţei de bine şi rău, lemnul crucii; în locul morţii lui Adam, moartea stăpânului. Ai văzut, că prin cari a biruit, acum se birueşte? Prin lemn a biruit diavolul pe Adam, prin cruce Christos l-a surpat pre el, deoarece lemnul acela l-a trimis în iad, iar lemnul crucii şi pe cei duşi i-a chemat înapoi. Acela adecă ascundea pe cel învins ca pe un robit şi gol, iar acesta pe învingător pironit, gol, îi arată tuturor întru înălţime. Moartea aceea şi pe cei după Adam îi osândia, iar aceasta a înviat cu adevărat şi pe cei mai nainte de Christos. Deci *cine va grăi puterile Domnului, auzite va face toate laudele lui*». Din moarte ne-am făcut nemuritori, din cădere ne-am sculat, din învinşi ne-am făcut învingători.

Aceste sunt isprăvile crucii, acestea sunt prea marea dovadă a învierii. Astăzi îngerii saltă şi toate puterile cereşti se bucură împreună pentru mântuirea genului omenesc. Că dacă pentru un păcătos, ce se pocăeşte, bucurie se face şi în cer şi pe pământ, cu mult mai vârtos pentru mântuirea lumii. Astăzi, mântuind Christos firea omenească din tirănia diavolului, a redus-o la starea ei cea mai de întâi. Când văd pârga (primitia) mea, că astfel a învins moartea, nu mă mai tem, nu-mi este frică de răsboiu, nici nu mai privesc către neputinţa mea, ci am în mintea mea totdeauna puterea cea neînvinsă a acelui ce-mi va ajuta mie. Căci celce a învins tirănia morţii şi a prădat toată tăria ei, oare de aici înainte nu va lucra pentru cel de un neam, al cărui chip l-a luat asupraşi pentru multa iubire de oameni? Astăzi este bucurie generală pretutindenea în lume; astăzi toate gloatele îngerilor se bucură împreună cu ceata tuturor puterilor de sus pentru mântuirea oamenilor. Deci ia aminte,

iubite, mărimea bucuriei, pentrucă şi puterile cele de sus nu numai serbează, ci se şi bucură de bunătăţile noastre. Căci deşi darul cel dela stăpânul este numai al nostru, dar dulceaţa şi veselia este şi a acelora. Şi ce zic, când înşişi cei împreună slujitori cu noi nu se ruşinează a serba împreună? Când însuş stăpânul lor şi al nostru nu se ruşinează a serba împreună cu noi? Ce am zis, că nu se ruşinează?, ba încă şi pofteşte a serba împreună cu noi. De unde este aceasta învederat? «*Auzi-l pe dânsul zicând: Cu dorinţă am dorit a mânca cu voi Paştile acestea*». Dacă a dorit a mânca Paştile împreună, atunci cu adevărat a dorit şi a serba. Deci când vei vedea nu numai pe îngeri şi pe mulţimea puterilor cereşti, ci şi pe însuş stăpânul îngerilor serbând împreună cu noi, ce cuvânt de veselie îţi mai lipseşte?

Deci nimenea să nu se mâhnească astăzi din cauza sărăciei, căci sărbătoare duhovnicească este. Nici un avut să nu se înalţe pentru avuţie, căci din banii săi nimic nu poate adauge la această sărbătoare. La praznicele cele externe, la cele lumeşti, unde nălucirea este multă şi în îmbrăcăminte şi pentru scumpetea celor puse pe masă, acolo săracul va fi în întristare şi mâhnire, iar bogatul în desmierdare şi strălucire. Pentruce oare?, pentrucă acesta se îmbracă în haine strălucite şi-şi întinde luişi masă mai îndestulată, iar săracul de sărăcie este împiedecat ca să arete aceiaş îndestulare. Aici însă nimic din acest fel nu este, ci toată nepotrivirea aceasta este exchisă şi numai o masă este pusă înainte şi pentru bogat şi pentru sărac şi pentru rob şi pentru liber. Măcar bogat de ai fi, nimic n'ai mai mult decât săracul; măcar sărac de ai fi, nimic n'ai mai puţin decât bogatul, deoarece sărăcia ta nu împuţinează cele ce sunt ale ospăţului celui spiritual, pentrucă darul este dumnezeesc şi nu cunoaşte deosebire între persoane.

Dar ce zic, că aceeaş masă este pusă înaintea şi a bogatului şi a săracului? Incă şi înaintea celui încoronat şi îmbrăcat în alurghidă[1] şi având în mâni stăpânire lumească, aceeaş masă i-se întinde ca şi săracului ce şede aşteptând milostenie. Căci de atari sunt darurile cele spirituale de nu fac sieşi părtaşi numai pe diregători. Cu aceeaş îndrăzneală şi onoare pornesc deci către împărtăşirea şi cuminecarea dumnezeeştilor taine şi împăraţii şi săracii. Şi ce zic cu aceeaş onoare? De multe săracul stă cu mai mare încredere. Pentruce? Pentrucă împăraţii încunjuraţi fiind de griji, lucruri şi de multe alte împrejurări îmbulziţi, se află ca într'un noian, şi aşa, siliţi de valurile ce se grămădesc unele peste altele, sunt atinşi cu multe păcate, iar săracul însă de toate aceste liber, şi grijindu-se numai de nutremânt şi ducând o vieaţă fără griji şi liniştită, şezând ca într'un port alinat, se apropie cu multă pietate la această masă.

Dar nu numai aceste, ci şi alte multe mâhniri se nasc celor ce petrec în serbările cele lumeşti. Căci, iarăş, acolo săracul se află în mâhnire,

[1] haine scumpe, cum s'ar mai zice purpură, porfiră şi vison.

iar bgatul în strălucire, nu numai singură pentru masă şi pentru îndestularea bucatelor, ci şi pentru îmbrăcămintea cea strălucită. Că ceeace pătimeşte din cauza mesei, aceea rabdă din cauza vestmintelor. Căci, când va vedea săracul pe cel bogat îmbrăcat cu haine mai scumpe, s'a rănit în inima sa, s'a ticăloşit, cu nenumărate cuvinte s'a blăstămat. Ci aici şi această mâhnire s'a delăturat, căci un vestmânt este la toţi, adecă îmbrăcămintea cea mântuitoare după cum zice s. Pavel: «*Câţi în Christos v'aţi botezat, în Christos v'aţi şi'mbrăcat*». — Să nu ruşinăm deci un prasnic ca acesta, ci deşteptând în noi cugete vrednice de cele primite prin darul lui Christos, să nu ne dăm pe noi beţiei şi lăcomiei pântecelui, ci luând în minte darul cel mare al stăpânului nostru şi cumcă şi pe săraci şi pe bogaţi şi pe robi şi pe liberi asemenea i-a onorat, şi că peste toţi, fără deosebire şi de comun, a vărsat darul său, să răsplătim făcătorului de bine pentru dragostea arătată cătră noi; iar răsplătirea cea îndestulitoare va fi: *petrecerea plăcută şi sufletul treaz şi deşteptat.*

Această sărbătoare nu are trebuinţă de bani, nici de cheltuială, ci singur numai de voinţă şi de cuget curat. Nimic ce e trupesc nu se poate câştiga de aici, ci numai ce e duhovnicesc, adecă: Ascultarea dzeeştilor cuvinte, rugăciuni ale părinţilor, binecuvântare dela preot, împărtăşire cu dumnezeeştile şi negrăitele taine, pace şi unire întru un cuget, cari toate sunt daruri duhovniceşti şi numai de cel ce ni-le dărueşte vrednice.

Deci să sărbăm această sărbătoare, întru care a înviat Domnul. Că a înviat însuş şi lumea împreună cu El. A înviat şi legăturile morţii le-a rupt, iar pe noi ne-a înviat şi lanţurile păcatelor le-a deslegat. A păcătuit Adam şi a murit; Christos n'a păcătuit şi a murit: Lucru nou şi preamărit. Acela a păcătuit şi-a murit, acesta n'a păcătuit şi-a murit. Din ce cauză şi pentruce? Că celce a păcătuit şi-a murit, prin celce n'a păcătuit şi-a murit, să se poată elibera din legăturile morţii. Astfel se întâmplă de multe ori şi celorce sunt datori cu bani. Este adecă cineva dator la altul cu bani, dar neputându-i să-i plătească este deţinut în prinsoare; un al treilea însă nu este dator, dar putând să plătească, a plătit şi prin aceasta a mântuit pe cel vinovat. Aşa a fost şi cu Adam şi Christos. A fost dator Adam cu moarte şi era deţinut de diavolul; n'a fost dator Christos, şi nici deţinut, dar venind a plătit moartea pentru cel deţinut, ca pe acela să-l mântue din legăturile morţii.

Văzut-ai lucrările învierei? Văzut-ai iubirea de oameni a stăpânului. Văzut-ai mărimea purtărei de grije? Deci să nu fim nerecunoscători şi nemulţămitori cătră făcătorul de bine, şi nici dacă acum a trecut postul, să ne facem mai trândavi: ci acum, mai mult ca mai 'nainte, să avem mai mare purtare de grije pentru suflet, ca nu îngrijind trupul, sufletul să se facă mai neputincios; ca nu purtând grije de rob, să ne lenevim spre stăpânul. Căci, spune-mi, ce folos este a se nevoì mai presus de trebuinţă şi a trece peste măsură? Acest lucru vatămă trupul, iar bunul neam al sufletului îl dă jaf. Ci să păzim măsura şi trebuinţa, ca să împlinim cu-

viinţa şi datoria atât cătră suflet, cât şi cătră trup şi ca nu cumva cele adunate prin postire, îndată şi degrab să le vărsăm. Nu vă opresc dela întrebuinţarea vestmintelor şi dela repaus; nu le opresc acestea, ci sfătuesc numai cumpătul, să curmaţi prea multa desfătare, ca nu cumva, prin trecerea măsurei, să se vatăme sufletul, deoarece celce a trecut marginele trebuinţei, nu va gusta nici cea mai mică dulceaţă. — Acestea toate le ştiu cu deamăruntul mai ales ceice au trecut prin această experienţă, din carea le-au venit nenumărate feliuri de boale şi-au pătimit multă greaţă. Şi cumcă veţi da auz sfătuirilor noastre, nu mă îndoesc, deoarece ştiu liniştea şi aplicarea sufletului vostru.

Deci ţi-se cade ţie, iubitule, a vieţuì punându-ţi ţie legi şi canoane, ca aşa să poţi lucra toate şi să areţi multă purtare de grije şi pentru cele ce sunt ale sufletului. — Nevoinţă şi luptă este toată viaţa şi celce a întrat în maidanul[1] faptei bune, i-se cuvine a se înfrâna de toate. Aibă deci ochiul margini şi canoane, ca să nu sae la toate lucrurile, ce îi cad înainte. *Aibă limba îngrădire, ca să nu alerge înaintea minţii,* deoarece dintru întâi buzele spre înfrânarea limbii s'au zidit, ca nici-când limba, sburând peste uşi să iasă, ci numai dupăce cele cugetate se vor fi aşezat cuviincios, să iasă cu toată frumseţa, scoţând cuvinte, cari să deie graţie celor ce le aud. Se cuvine a ne abţinea dela râsul cel fără rânduială, iar umbletul să-ţi fie domol şi liniştit; îmbrăcămintea să fie strânsă: în scurt să fie toate după bunacuviinţă.

Dacă întru o obicinuinţă ca aceasta ne vom deprinde dela început, vom săvârşì cu înlesnire orice faptă şi de multă osteneală nu vom avea trebuinţă, iar de sus se va pogorî ajutor asupra noastră. Aşa vom putea trece cu încredere peste valurile acestei vieţi şi uşor vom dobândì bunătăţile cele vecinice: Cu darul şi iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Christos, cărui împreună cu Tatăl şi Sfântul Duh, se cuvine mărirea, stăpânirea, cinstea, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

G. Pletosu.

VIEAŢA BISERICEASCĂ.

Din biserica noastră.

Proiectul de lege despre congrună s'a primit în cameră şi în casa magnaţilor. Argumentele celor trei deputaţi români: Dr. V. Lucaciu, V. Damian şi Dr. St, C. Pop, cari l-au combătut în cameră, precum şi glasul P. S. S. părintelui episcop Ioan al Aradului, ridicat în casa magnaţilor, — n'a fost luat în seamă. Fără îndoială proiectul va trece şi prin formalităţile ulterioare şi va devenì lege înzestrată cu putere de drept. Contând cu aceasta ca cu un lucru sigur, nu ne rămâne altceva de făcut decât

[1] teren.

să ne determinăm atitudinea noastră, ca biserică şi preoţime, în situaţia strâmtorată care ne-o crează această lege.

Cu câţi bărbaţi ai bisericei, preoţi dela ţară şi din centru, am avut ocazie să discutăm asupra acelui proiect, nu ni-s'a dat să auzim altceva decât plângeri şi tânguiri. Mai ales de când s'a primit proiectul, o depresiune generală s'a înstăpânit asupra sufletelor. Nu auzi nici o vorbă de încurajare, nu vezi nici un semn care să tradeze o conştientă şi nestrămutată încredere în puteri.

Aceasta e ce ne doare. Nu întru atâta dispoziţiile păgubitoare ale proiectului, cât mai vârtos slăbiciunea sufletelor noastre în faţa lui, e ceeace ne inspiră îngrijorări mari. Să medităm cu toată seriozitatea asupra *acestei* întrebări: *ajuns-am noi,* — preoţimea de astăzi, urmaşi ai apostolilor lui Christos, cari trebue să stăm pe temelia neclintită a evangheliei, — *la atâta slăbiciune morală, încât să ne temem că în schimbul plăţii, la care altcum avem tot dreptul, am fi în stare să deviem dela interesele mari ale chemării noastre, ale bisericii şi poporului pe care-l păstorim?!* Dacă am ajuns în această tristă stare, atunci e ceasul din urmă să ne 'ntoarcem, să ne trezim conştiinţele, căci ne apropiem de prăpastie... Primim ori nu primim congrua — un lucru ne trebue neapărat: ***altă atmosferă morală în biserică***, la adăpostul căreia să crească *caractere creştineşti.* Singur acestea ne mai pot mântuì de ruşine, mai ales atunci — *dacă primim congrua.*

Vom reveni mai pe larg.

Pe rug! ar voì să ne pună cineva dela „Unirea", în urma notiţei „Spiritul lui Şaguna" din Nr. trecut al revistei noastre. Iată cu ce răspuns frumos ne gratifică:

„*Culmea răutăţii* (subtras de autor) s'ar putea întitula modul de purcedere, după care cei dela „R. T." din Sibiiu tratează chestiile atinse de noi sub titlul acesta. Aceşti oameni, despre cari la început aveam alte păreri, *s'au arătat de cei mai păcătoşi* în privinţa intoleranţei confesionale, oameni, *din cari ca dintr'o vizuină suflă acel duh necurat*, despre care cu atâta regret am vorbit noi. Ar trebuì să ne *scandalizăm* cu totul de astfel de oameni, dacă nu ni-ar venì mai bine (sic!) să-i compătimim" ... etc.

Ceice astfel scriu, n'au dreptul a vorbì de spirit creştinesc! „Din prisosinţa inimii vorbeşte gura" — a zis Mântuitorul.

In cercul Iliei au fost aleşi prin abuz ca deputaţi mireni pentru sinodul arhid. d-nii: Dr. St. Rozvány şi Oct. Goga. Primul nu ştie bine româneşte, dar asta ca asta, — al doilea însă, nu tocmai de mult se răsboia grozav cu „chiţibuşeriile dogmatice" şi cu „terenul mlăştinos al canoanelor şi al pravilelor moarte..." Ar fi o uitare de sine şi o batjocură a memoriei Marelui Şaguna, care în studiul canoanelor şi-a aflat „toată mângăierea vieţii", dacă ar tolera sinodul în sânul său astfel de bârfitori. E de regretat că preoţimea acelui cerc electoral şi-a uitat datorinţa... Şi ce să mai zici, când oameni dela cârma bisericei dau porunci pentru asemenea fapte inconştiente!?

O întregire ce se impune. Într'un articol publicat în Nr. 3 din anul trecut al acestei reviste, combăteam praxa *repeţirii* examenului de cvalificaţie preoţească, din mai multe motive. Acea praxă, pe cum se ştie, o întrodusese Consistorul nostru arhidiecezan în mod ilegal pentru acei candidaţi la preoţie, cari, neîmplinindu-şi datorinţele în timpul studiului

din seminar, au obținut notă mai slabă (d. e «îndestulitor») — dar mai târziu, ochind o parohie de clasă mai superioară decât aceea la care îi îndreptățea nota lor slabă, (d. e. de cl. II sau chiar de cl. I) *repețeau* examenul de cvalificație, ca să obțină nota corespunzătoare cerințelor de concurs ale parohiei contemplate. Dorința li-se și împlinea, căci după informațiile ce le aveam, nu s'a întâmplat nici un singur caz, ca atari candidați puțin modești să nu primească nota care le trebuia. Astfel se credea, că trecând prin purgatorul unui examen repețit, se poate repara pe ușor — uneori cam scump, dar în tot cazul fără mare încordare spirituală — neglijența alor trei ani de seminar.

Pe mine, ca profesor, mă pusese pe gânduri îndeosebi faptul, că prin un asemenea abuz se dădea îndemn tinerilor din seminar să nu-și împlinească conștiențios datorințele față de studiu, știind bine, că ori când mai târziu, prin repețirea examenului de cvalificație, pot să obțină nota de care vor avea trebuință în vederea ori-cărui concurs. Aveam, deci, destule motive de a interveni să se pună capăt acelui abuz păgubitor intereselor educațiunei din seminar și contrar intereselor bisericei. Deaceea, în sesiunea trecută a sinodului arhidiecezan am și venit cu propunerea[1] ca să se sisteze odată pentru totdeauna praxa repețirii examenului de cvalificație preoțească. Sinodul a primit propunerea. Notez și aceea, că însuș referentul comisiunei bisericești din sinod, părintele asesor Dr. M. E. Cristea, *care este membru al comisiei examinătoare la examenul de cvalificație preoțească,* a timbrat praxa repețirii acestui examen de «abuz», care trebue înlăturat. Eu aveam, deci, mângăierea a fi conlucrat la înlăturarea acelui abuz.

Dar ce să vezi? Când credeam a se fi închis ușa răului, iată-l că intră pe fereastră! Căci Preaven. Consistor, nemai putând să admită pe candidații cei slabi la repețirea examenului: *acum reduce clasa parohiilor după cvalificația acelor candidați.* D. ex. dacă un candidat cu cvalificație de clasa a II-a râvnește la o parohie de clasa I, Consistorul nostru face parohia respectivă de clasa a II-a.

Să mi-se dea voie să constat, că o asemenea procedură este cel puțin un neserios joc «de-a constituția bisericească», o conștientă eludare a legilor, în stare să compromită tot mai mult vaza și autoritatea organelor noastre superioare bisericești. Ce ne folosesc legile bune pe hârtie, dacă în praxa vieții se calcă în picioare? Cu așa o disciplină bisericească nu vom progresa în vecii vecilor, ci pe zi ce merge, dăm din rău în mai rău...

Întreb: ce scop are împărțirea parohiilor în clase[1] și normarea cvalificației candidaților[2] pentru fiecare clasă de parohii? Fără îndoială, scopul în primul rând nu poate fi altul decât acela ca *păstorirea parohiilor să se încredințeze conform cu cvalificația candidaților,* adecă: parohiile de clasă mai superioară să se încredințeze unor candidați cu pregătirea mai

[1] Vezi: Protocolul sinodului arhid. din 1908 pag. 12 și 61.

superioară, ca să fie în stare a le mulţumì pe deplin trebuinţele, — iar candidaţii cu pregătire mai inferioară să *nu* ajungă la astfel de parohii, a căror conducere trece peste puterile lor. Numai aceasta, nu alta, poate să fie *raţiunea pastorală* a împărţirii parohiilor în clase şi a normării cvalificaţiei candidaţilor pentru fiecare clasă de parohii Stând pe acest punct de vedere curat pastoral, la clasificarea parohiilor şi la întregirea lor nu are să fie decizător nici faptul, că parohiile de clasă mai superioară de regulă sunt împreunate şi cu venite mai mari pentru preot. Nu zic, că partea aceasta materială a chestiunei să nu se ia deloc în considerare, pentrucă e cu dreptate ca ostenelile mai mari să se răsplătească în mod corespunzător, dar sunt de părerea, că la ocuparea parohiilor au să fie normative în primul rând trebuinţele lor pastorale

Dacă este aşa, şi numai aşa poate fi bine, atunci: ce înţeles are ca acelaş Consistor, care prin membrii săi a cvalificat pe un candidat d. ex pentru o parohie de clasa a II-a, să-l admită nu mult după aceea la o parohie de clasa I, reducând clasa parohiei cu un grad? Nu este aceasta o vădită tendinţă spre retrogradism şi totodată o lipsă de consecvenţă în procedura aceluiaş organ bisericesc? Sau se crede că prin un asemenea gest s'au redus şi *trebuinţele pastorale* ale parohiei, ca să le poată mulţumì şi un candidat mai puţin cvalificat? Ar fi justificată procedura Consistorului când n'am avea candidaţi disponibili cu cvalificaţie corespunzătoare, dar se ştie, că slavă Domnului, sunt încă prea mulţi, încât s'a început o adevărată vânătoare după parohii. În sufletul acestor candidaţi deplin cvalificaţi e firesc să se trezească nemulţumiri şi tot felul de bănuieli, văzând cum se deschide drumul la parohii de clasă superioară şi celorce n'au dreptul la ele. Şi mai ales în aceste timpuri grele, ar trebuì înlăturată şi umbra ori căror bănuieli în măsură a slăbì încrederea în organele şi oamenii dela cârma bisericei. Iar aceasta se poate face numai respectând legea cu dreptate şi făcând să o respecte toţi pe cari îi priveşte. Şi tinerilor din seminar li-se ia îndemnul de a-şi câştiga o pregătire cât mai bună, văzând cum nu se preţuieşte cvalificaţia şi cât de uşor li-se face accesibilă şi celor cu note mai slabe ori-care parohie. Autorităţile noastre bisericeşti ar trebuì să calculeze cu toate urmările rele ale unei abateri dela calea cea dreaptă.

Admit ca excepţie, că şi dintre ceice au obţinut o mai slabă cvalificaţie se pot dovedì unii ca buni păstori, dar trebue lăsaţi să dea mai întâi dovada aceasta într'o parohie corespunzătoare cvalificaţiei lor. Consistorul are apoi dreptul să-i promoveze la clasă superioară, în virtutea meritelor ce şi le-au câştigat.

Parohiile trebue reduse la clasă mai inferioară *numai în acel caz*, dacă nu mai există motivele pentru cari s'au taxat la o clasă superioară.

---

[1] Regulamentul pentru parohii din 1906 § 16.

[2] Acelaş § 17.

Este un joc nepermis să le cobori şi înalţi clasa, după cum cer interesele candidaţilor vremelnici.

Mi-se va răspunde, poate, că *poporul* o cere aceasta. Ştiu că astăzi multe se acopăr cu nepriceperea poporului, dar nu pot primì motivarea. Din contră, în această motivare găsesc un izvor al altor rele, cari demoralizează stările din biserică. Conducătorii poporului au să fie *paznicii legii,* cari să lumineze poporul asupra intereselor sale de a avea preoţi cât mai destoinici şi să-l înveţe a se supune legilor în vigoare. Dacă poporul greşeşte, nu trebue să aproabe greşala conducătorii lui, căci altcum unde am ajunge! Lăsând poporul să calce, în nepriceperea lui, odată şi de două ori legea, să nu ne mirăm dacă a treiaoară ridică pumnul şi înjură în faţa conducătorilor lui. Cine poartă vina la aceasta? În această privinţă am avea de spus multe.

Ar fi, deci, de dorit ca sinodul din acest an să întregească hotărîrea ce a lúat-o anul trecut de a se sista repeţirea examenului de cvalificaţie prin acea: că ar oprì de a se reduce clasa superioară a parohiilor la nivelul mai inferior al cvalificaţiei unor candidaţi protejaţi.

Dr. N. Bălan.

Conferinţe catehetice. Sub acest titlu „Viitoriul“, foaie clericală independentă din Bucovina, a publicat în mai mulţi numeri un raport despre conferinţele cateheţilor gr. or. români din Bucovina. Conferinţele acestea s'au ţinut în zilele 11/24 şi 12/25 Decemvrie anul 1908. Raportul publicat ne arată, că domnii cateheţi din Bucovina au ţinut şi ţin an de an consfătuiri, în cari discută asupra cestiunilor cari aparţin instrucţiunii şi educaţiunii religioase a tinerimei gr. or. române. Pe lângă cestiunile aceste speciale, vedem că se tractează şi discută şi cestiuni de interes general bisericesc, pentru a putea afla modul, metodul şi mijloacele trebuincioase cu ajutorul cărora să se întărească sentimentul religios în fiii bisericei; înşirând aici câteva teme, din numărarul cel mare al temelor discutate de cateheţii bucovineni, putem să ne facem o icoană mai clară.

Îngenunchiatul la serviciul divin. E admisibilă sau nu practicarea lui în biserica ortodoxă?

Planul de învăţământ al liceelor de fete.

E conzult a pretinde insistent dela tineretul şcolar împlinirea poruncei a treia bisericeşti în praxă? Actualele manuale de religiune corespund ele din punct de vedere didactic pedagogic? Raportul dintre catehet şi elev. -- Ce fel de canon să recomande a da elevilor cu prilejul mărturisirei? Periodul religios. Religia şi biserica. Despre învăţământul biblic, cum să fie tractat ca elevul să tragă folos. E consult a vorbì despre lucruri sexuale cu tineretul din clasele superioare, şi dacă da, în cari margini. Este numirea confesională gr. or. cea adevărată ce compete bisericei noastre.

Temele aceste ne dovedesc, că aici e vorbă de cestiuni cari interesează de aproape biserica gr. or. română. Fiecare temă e lucrată deja

înainte de câte un catehet ca raportor, iar în conferinţă se ţin desbaterile, dupăce raportorul s'a cetit elaboratul. Raportul din «Viitorul» ne dovedeşte că desbaterile şi discusiunile sunt la un nivel academic. La conferinţe au să fie prezenţi toţi catehetii şi consfătuirile se ţin sub prezidiul unui catehet. Participa pot şi alţi membri din cler ca oaspeţi, şi pot lua parte la discusiuni. Exmisul oficios din partea consistorului e aşa numitul «inspector» în persoana d-lui prof. univ. pentru pastorală Dr. T. Tarnavschi. La unele consfătuiri a luat parte activă şi I. P. S. metropolitul Bucovinei, dimpreună cu arhimandritul consistorial.

Aceste conferinţe ne dau dovadă, că onoraţii domni cateheţi bucovineni gr. or. români sunt conştii de chiemarea lor ideală şi ştiu ce valorează pentru poporul român o educaţie religioasă adevărată, mai ales în zilele noastre, când duhul vremii îi desparte tot mai mult pe oameni de biserică, — avem atâtea dovezi triste că tocmai şi dintre cei chemaţi a fi propagatori ai credinţei adevărate, mulţi nu sunt conduşi, şi nu sunt inspiraţi de un duh plin de credinţă şi religiozitate. Neamul nostru în credinţă şi biserică a aflat scăpare şi mântuire în timpurile de grea urgie a veacurilor trecute. Credinţa şi biserica strămoşească ne-a susţinut ca neam, ne-a susţinut fiinţa noastră etnică. Trecutul nostru e martor vecinic pentru aceasta. Trecutul ne îndreptăţeşte a susţinea că şi pe viitor numai aşa poate să fie. Şirul bărbaţilor mari, au fost pătrunşi de credinţă adevărată, dânşii au stat în strânsă legătură cu biserica, şi au avut puternice sentimente religioase. Şirul acestor bărbaţi trebue să se continue, să se primenească vecinic din mijlocul generaţiilor tinere. Nu e deci neînsemnat că ce credinţă şi ce fel de sentimente religioase aduce tinerimea de pe băncile şcoalei în praxa vieţii, şi întru cât s'a înrădăcinat în sufletul ei, credinţa susţinătoare şi mântuitoare a strămoşilor noştri. Mai ales azi când vedem o depărtare şi înstrăinare a fiilor bisericei de biserica mamă, ba chiar o luptă urgisită şi omorâtoare de sentimente nobile în sînul bisericei, bine să ne tragem seamă, căci catehumenii mici de azi, vor fi luminătorii şi păstorii de mâne. Şi de se va clătina tot mai mult biserica noastră, cum vom da seamă despre avutul şi moştenirea strămoşească perdută, înaintea urmaşilor şi înaintea dreptului judecător. De ne vom uita în trecutul nostru mai apropiat şi chiar în prezent, trebue să mărturisim, că pentru educaţia religioasă a tinerimei noastre nu s'a făcut destul. Pe catehizaţie s'a pus cu mult prea puţin pond. Chiar oameni tineri în poziţii sociale frumoase, şi cu evalificaţie academică, ne mărturisesc că «catehizaţia era mai mult o batjocură, ba chiar o blasfemie, nu instrucţie religioasă». Urmarea naturală a unei astfel de catehizaţii e decăderea sentimentului religios şi înstrăinarea de biserică, cari urmări se văd azi şi la noi. Catehizaţia în timpul trecut era mai mult pro forma, încredinţată unor persoane lipsite de adevărata vocaţiune şi chiar şi de cunoştinţe. Aşa ne putem explica ce ni se spune despre unii cateheţi, că în loc de a ţinea 2 oare pe săptămână sau cel puţin una,

ţineau 4 oare în întreg anul şcolar; iar cu oarele de catehizaţie pentru cari se dădea o remuneraţie mai bună, se făceau hatâruri personale pretineşti. Aşa nu se poate creşte o tinerime religioasă. (Cele susţinute se pot dovedì).

E timpul suprem să ne îngrijim cu toţii de o educaţie religioasă corespunzătoare a tinerimei noastre. Un început s'a făcut deja din partea consistorului arhidiecezan prin sistemizarea interimală a unor posturi de catcheţi în arhidieceză.

Pentru a ajunge la rezultat bun cu învăţământul catehetic, sunt de stabilit unele principii, dintre cari notăm următoarele: Să se hotărască definitiv că la toate şcoalele preoţii sunt în prima linie chemaţi a catehiza, ca cei cari sunt anume pregătiţi pentru propunerea religiunei, şi numai unde preotul din motive juste şi ponderoase e împedecat a face aceasta, acolo învăţământul religios să fie încredinţat învăţătorului.

Ar fi de dorit ca onoraţii fraţi preoţi benevol să se angajeze a face instrucţiunea religioasă chiar gratuit la acele şcoli, unde din cauza împrejurărilor sau a diferitelor motive nu poate fi vorbă de remuneraţie.

Taxele obicinuite în unele locuri pentru atestatele din studiul religiunii, sau mai bine zis taxele pentru calculul din studiul religiunii, după posibilitate să fie şterse, iar unde ele sunt singura remuneraţie pentru instrucţia religioasă, acolo să fie fixate odată pentru totdeauna din partea forurilor competente. Cauza aranjării corecte a taxelor acestora e de lipsă, căci afirmative cu aceste texe se comit cele mai mari abuzuri.

Conform împrejurărilor să se sistemizeze posturi de catiheţi stabili.

Pentru uniformitate în propunere să se elaboreze un plan stabil după care are să se facă învăţământul catehetic în întreaga mitropolie. Acest plan tipărit şi împărţit şi în diecezele sufragane, să fie obligător la toate şcoalele unde se propune studiul religiunei gr.-or. române. Până acum există icì colea un plan litografiat şi neobservat de cateheţi. Tot pentru uniformitate, să se aranjeze şi chestiunea manualelor didactice corespunzătoare pentru singuraticele şcoale şi clase.

An de an să între dela cateheţi rapoarte detailate la forurile competente bisericeşti, despre catehizaţia făcută. Astfel nu ar mai rămânea instrucţia religioasă la buna chibzuială a singuraticelor persoane.

De s'ar face atâta în interesul instrucţiunei religioase, credem că deocamdată ar fi destul.

De altfel cestiunea catehizării merită deosebită atenţiune din partea preoţimei, şi o discusiune serioasă poate fi numai spre binele şi în interesul cauzei. *Prof. Crăciunescu.*

Christos a înviat!

Dorim tuturor cetitorilor şi colaboratorilor noştri: Sărbători fericite!

Din biserica României.

Discuţiunea despre modificarea legii sinodale în senatul României. Trecu legea prin senat, şi cu un sentiment de tristeţă te gândeşti la discuţiuni. Treburile bisericeşti le discută şi reguleazā, nu, cum e firesc, cei mai pricepuţi, ci cei mai nepricepuţi. Limbuţia unor senatori se amestecă în toate, până şi doctorii în medicină crezură că au cuvânt să răstoarne lucruri la care nu se pricep şi faţă de care cea mai cuminte atitudine ar fi să tacă. Astfel fu doctorul Râmniceanu, căruia nu-i plăcea să se vorbească de acord dogmatic cu biserica ecumenică din *Constantinopol.*

Mai cu haz, dar şi mai tristă în acelaş timp, căci te gândeşti la cine are puterea de a decide treburile bisericeşti în România, fură discuţiunile la care domnii senatori se puseră pe spinarea canoanelor. Le discutau cu satisfacţiunea de ei înşişi, de să nu zici că-s ignoranţi nechemaţi în asemenea chestiuni.

Ca să se vadă nepriceperea acestor oameni şi deci absurditatea ca ei să reguleze chestiunile în care n'au nici o iniţiare, menţionăm că senatorul C. Arion întrebă dacă şi preoţii însuraţi pot fi trecuţi pe lista candidaturilor la episcopat?

De sigur că trebue să fii un ignorant ca să poţi pune asemenea întrebări şi să crezi că această chestiune o poate deslega un parlament.

Dl Dissescu, în care mulţi credeau că este oarecare pricepere în cele bisericeşti, o făcu lată de tot: spuse că ar putea cita o mulţime de canoane în sprijinul întroducerii clerului inferior în Sinod. D'apoi dacă ar fi asemenea canoane, de când le-ar fi spus cei ce susţin reforma! Dar, vezi, asta e: astfel de canoane nu se pot cita, fiindcă nu există, ci canoanele stau în mod consecvent în acord cu principiul dogmatic că numai în arhiereu e plenitudinea darului dumnezeesc şi deci numai el poate legifera. — Dar ce să ştie despre astea parlamentarii noştri!

Tot probă de ignoranţă e spusa dlui Dissescu, că preoţii au fost scoşi din Sinoade de cei care voiau să pună mâna pe putere, ca cum episcopii ar fi smuls puterea din mâna preoţilor şi n'ar fi avut-o dela început!

Iar dupăce a spus că poate cita canoane în sensul întroducerii clerului inferior în Sinod, mai pe urmă o întoarce şi spune că nici un canon nu conţine interzicere formală la întrarea preoţilor în Sinod. Deci la început umbla s'o stabilească pe cale pozitivă că au dreptul, iar acum se mulţămeşte numai cu negativa.

Culmea fu însă când îşi susţinu ideile cu exemplul femeilor. Spuse anume că şi împărăteasa Pulcheria a făcut parte din Sinod.

Şi curioase aspecte ne fu dat să vedem: Unii declară întrarea clerului inferior în Sinod de canonică, iar alţii de absolut necanonică. Dar mai probabil este că nici unul nu ştia de canoane şi dacă l-ai fi luat mai din scurt să-şi dovedească afirmaţiunea, ar fi strâns din umeri.

Mitropolitul Moldovei vorbì, după obiceiul Inalt Prea Sfinţiei Sale, cai verzi pe păreţi, lucruri care nu se refereau la chestiune decât în parte.

Cuvintele adevărate au fost rostite de episcopul de Roman, care a declarat legea de anticanonică şi eretică. I-s'a contestat, spunându-se că în această lege nu poate fi vorba de dogmă, deoarece ea se ocupă numai de chestiuni administrative, şi nu de credinţă.

Totuş Episcopul de Roman avea dreptate, căci şi organizarea bisericească nu se culege de pe păreţi, ci are şi ea legătură organică cu credinţa. Astfel, odată ce ai admis că în arhiereu se cuprinde plenitudinea puterilor bisericeşti, cum mai poţi admite ca Biserica să fie condusă de preoţi şi nu de arhierei, adecă de elemente cu putere derivată şi parţială? Şi acest caz se va întâmpla, căci preoţii vor putea majora pe arhierei, şi astfel să decidă ei. Deci erezia e evidentă şi cu neputinţă de negat.

Sigur că lucrul acesta ar fi înlăturat, când pentru orice hotărâre a consistorului superior bisericesc ar fi necesară aprobarea Sinodului arhieresc. Dar această aprobare e necesară numai la unele chestiuni, nu la toate; restul rămâne rezervat aprobării miniştrilor. Şi acum gândiţi-vă: ce fel de autoritate bisericească e aceea în care se cer aprobări ministeriale!

Unii naivi din România au simplitatea de a aştepta progres dela astfel de instituţiuni! Ei săracă biserică, care ai uitat că spiritul numai din spirit se naşte şi care nu înţelegi că prin asemenea măsuri mai rău înăduşi apariţiunea spiritului.

Dar se vede că aşa este dat, să se treacă preste toată scara nenorocirilor pentrucă abia la marginea prăpastiei să se vadă răul şi să vie înţelepţirea. Oare nu va fi atuncia prea târziu?

Teologii vor răspunde de toate, că ei au împins lucrurile acì!

Celidoniu Poncea.

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice, date şi indigitări tipiconale pe luna lui Aprilie 1909.

5. Aprilie: Dumineca a 2-a după Paşti, a Tomii, glas 1, voscr. 1-a.
La Vecernie şi la Utrenie: Toate ale acestei Dumineci, cum se prescrie la Pentecostar. În stadiul „Cinci-zăcimei": Sfetilnele Pentecostarului.
La Liturgie: Apostolul şi Evangelia Duminecii cu Irmosul şi Priceastna Paştilor.
Preste săptămână: Toate cum se prescrie în Pentecostar.

12. Aprilie: Dumineca a 3-a după Paşti, a Mironosiţelor, glas 2, voscr. a 4-a.
La Vecernie şi la Utrenie: Toate ale Duminecii, cum se găsesc şi se prescrie în Pentecostar; deasemenea şi preste săptămână.
La Liturgie: Apostolul şi Evangelia acesteia Dumineci, Irmosul şi Priceastna Paştilor.

19. Aprilie: Dumineca a 4-a după Paşti, a Slăbănogului, glas 3, voscr. a 5-a.
La Vecernie şi la Utrenie: Toate, cum se prescriu în Pentecostar.
La Liturgie: Apostolul şi Evangelia Duminecii, Irmosul şi Priceastna Paştilor.

23. Aprilie: Sfântul, M. Mucenic George.
La Vecernie şi la Utrenie: Cântările Praznicului din Pentecostar şi ale Mucenicului, din Mineiu, cum se prescrie în Dumineca Paştilor pentru sărbătoarea sfântului George.
La Liturgie: Apostolul, Evangelia şi Priceasina Sfântului, Irmosul Paştilor.

26. Aprilie: Dumineca a 5-a după Paşti, a Samarinencei, glas 4, voscr. a 7-a.
La Vecernie şi la Utrenie: Toate ale Duminecii, cum se prescrie în Pentecostar; deasemenea şi preste săptămână.
La Liturgie: Apostolul şi Evangelia Duminecii cu Irmosul şi Priceastna Paştilor.

Cantor.